

**Particuliere monumentenzorg in Enkhuizen;
de ontwikkeling van de vereniging Oud Enkhuizen
in de periode 1945-2005**



Sabai Doodkorte

Particuliere monumentenzorg in Enkhuizen;
de ontwikkeling van de vereniging Oud Enkhuizen in de periode 1945-2005

Afstudeerthesis: Master Kunst- en Cultuurwetenschappen.
Masterprogramma Sociologie van Kunst en Cultuur
Faculteit der Historische en Kunstwetenschappen, Erasmus Universiteit Rotterdam

S.T. Doodkorte
studentnummer 268085
sabai1981@hotmail.com

Begeleidster: prof. dr. M.E. Halbertsma
Tweede lezer: prof.dr. A.M. Bevers
Rotterdam
13 augustus 2007

Voorwoord

Voor u ligt mijn afstudeerthesis voor de masteropleiding Sociologie Kunst en Cultuur. De keuze voor mijn onderwerp is een hele persoonlijke geweest. Niet alleen omdat ik mijn hele jeugd in Enkhuizen heb gewoond, maar ook omdat mijn familie een lange geschiedenis heeft in de stad.

Het onderzoek en het schrijven van de thesis was geen gemakkelijke opgave. Maar na twee jaar zwoegen is het dan eindelijk zover. Het was me zeker niet gelukt zonder de hulp van verschillende personen die ik heel hartelijk wil bedanken.

Mijn eerste bedankje gaat uit naar de vereniging Oud Enkhuizen. Hartelijk dank voor de gastvrijheid en de toegang tot het archief. Vooral Erwin Lijnzaad en Eveline de Wolf ben ik erg erkentelijk.

Bedankt voor alle hulp, de gezellige middagen en mijn eigen plekje in het verenigingshuis.

Ten tweede wil ik mijn ouders, mijn zus en zwager bedanken. Zonder hun steun en luisterend oor had ik de thesis waarschijnlijk nooit kunnen afmaken. Ook mijn vrienden, collega's en medestudenten Sociologie van Kunst en Cultuur wil ik bedanken. De opbeurende woorden, sociale druk en vele afstudeerborrels hebben mij absoluut gemotiveerd om de thesis af te ronden.

Mijn begeleidster Marlite Halbertsma wil ik hartelijk bedanken voor de morele steun, geduld en hulp. Ton Bevers wil ik bedanken omdat hij mijn tweede lezer wilt zijn. En voor zijn theorie over dubbelfuncties.

Als laatste wil ik mijn oma D. Putting-Franx bedanken. Een lievere oma kan ik me niet voorstellen. Bovendien heeft ze me, samen met mijn grootvader, een liefde voor geschiedenis en de stad Enkhuizen meegegeven. Dat laatste was ik na mijn verhuizing naar Rotterdam een beetje verloren. Maar door deze thesis ben ik de stad opnieuw gaan waarderen.

Foto op de voorzijde: Zuidertoren met in de top schilder D. Putting (mijn overgrootvader), ± 1939
Fotograaf A.C.M. Van Rossum

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1	Inleiding.....	5
	1.1 Onderzoeksvragen.....	7
	1.2 Methode van onderzoek.....	8
	1.3 Leeswijzer.....	9
Hoofdstuk 2	Particulier initiatief nader beschouwd.....	10
	2.1 Historisch kader.....	10
	2.2 Particuliere cultuurzorg en monumentenbescherming.....	14
	2.2.1 Profiel particuliere monumentenorganisaties.....	14
	2.2.2 Missie particuliere monumentenorganisaties.....	15
	2.2.3 Particulier initiatief en overheid.....	16
	2.2.4 Middelen in arbeid en financiën.....	17
	2.3 Susanne Hietbrink over particulier initiatief en overheidszorg.....	17
	2.4 Verstremgeling van functies.....	18
Hoofdstuk 3	Het particulier initiatief in Enkhuizen.....	20
	3.1 Beknopte geschiedenis van Enkhuizen.....	20
	3.2 Het ontstaan van het particulier initiatief in Enkhuizen.....	21
Hoofdstuk 4	De vereniging Oud Enkhuizen in de periode 1945-1960.....	23
	4.1 Oprichting van de vereniging Oud Enkhuizen.....	23
	4.2 Doelstellingen.....	23
	4.3 Bestuur en leden.....	24
	4.4 Rechtspersoonlijkheid vereniging.....	25
	4.5 Financiële middelen.....	25
	4.6 Activiteiten.....	27
	4.7 Monumentenverordening.....	30
	4.8 Conclusie.....	31
Hoofdstuk 5	De vereniging Oud Enkhuizen in de periode 1960-1975.....	32
	5.1 De ontwikkeling van de vereniging Oud Enkhuizen.....	32
	5.2 Bestuur en leden.....	33
	5.3 Financiële middelen.....	33
	5.4 Huisvesting vereniging.....	34
	5.5 Overleg met de gemeente Enkhuizen.....	35
	5.6 Samenwerking met andere organisaties.....	38
	5.7 Ontsluiting van de historische binnenstad.....	39
	5.8 Spaarbekken.....	43
	5.9 Conclusie.....	44

Hoofdstuk 6	De vereniging Oud Enkhuizen in de periode 1975-1990.....	45
6.1	De ontwikkeling van de vereniging Oud Enkhuizen.....	45
6.2	Bestuur en leden	48
6.3	Financiële middelen	48
6.4	Bioscoop.....	50
6.5	EBI-terrein.....	53
6.6	Conclusie.....	55
Hoofdstuk 7	De vereniging Oud Enkhuizen in de periode 1990-2005	56
7.1	De ontwikkeling van de vereniging Oud Enkhuizen.....	56
7.2	Bestuur en leden	58
7.3	Financiële middelen	58
7.4	Samenwerking met de gemeente Enkhuizen en Stichting Stadsherstel	59
7.5	Stadsvernieuwing	60
7.5.1	Enkhuizer Banket.....	60
7.5.2	Gasfabriek.....	61
7.5.3	Congrescentrum	61
7.6	Conclusie.....	62
Hoofdstuk 8	Conclusie	64
Literatuur	67
Bijlagen	68

Hoofdstuk 1 Inleiding

Nederland telt verschillende particuliere monumentenorganisaties. Vanaf eind negentiende eeuw hebben deze organisaties gezorgd voor de bescherming van het cultureel erfgoed en een groeiend besef van historische bezit onder de Nederlandse bevolking en overheid. Het particuliere initiatief voor monumentenzorg kreeg in de historische stad Enkhuizen vorm in de vereniging Oud Enkhuizen.¹ De vereniging stelt zich ten doel het stadsgezicht en de monumenten te beschermen. Dit doet de vereniging door kleine subsidies voor monumentale panden te verstrekken of als intermediair op te treden tussen de eigenaars en het Rijk. Daarnaast geeft de vereniging gevraagd en ongevraagd adviezen aan de gemeente Enkhuizen met betrekking tot stadsontwikkeling. Als derde doelstelling richt de vereniging OE zich op behoud van het historische besef van de geschiedenis van Enkhuizen onder de bevolking. De vereniging brengt daarvoor jaarlijks verschillende publicaties uit over de geschiedenis van de stad en haar inwoners. En tijdens stadswandelingen en excursies kunnen geïnteresseerden kennismaken met hun historische omgeving.

In 1945 werd de vereniging OE officieel opgericht. Voor die tijd was zij al actief als de commissie Oud Enkhuizen, een subcommissie van de plaatselijke VVV. Met verschillende invloedrijke personen in het bestuur, waaronder ook personen die functies vervulden bij de gemeente, stelde deze vereniging zich ten doel de gemeente te stimuleren tot het opstellen van een gemeenteverordening. Ook wilde men zich actief mengen in de besluitvorming van de overheid en andere instanties die zich met monumentenzorg bezighielden. Voor 1945 bemoeide de gemeente Enkhuizen zich nog in geringe mate met de bescherming van monumenten. Door inmenging van particuliere monumentenorganisaties, als de vereniging OE en andere particuliere organisaties, werd de aandacht voor de monumentenzorg bij de gemeente Enkhuizen groter. De vereniging OE ontwikkelde zich als adviesorgaan en tot een belangrijke gesprekspartner van de gemeente. Deze gesprekken zijn niet altijd rustig verlopen. In de jaren zeventig ontwikkelde de vereniging OE zich tot een actiegroep die stevige kritiek uitte op de plannen van de gemeente en verschillende successen heeft behaald bij haar acties.

Goede relaties met Burgemeester & Wethouders en een groeiende kennis over de monumentenzorg bij de Dienst Gemeentewerken hebben ertoe geleid dat het voeren van acties tegenwoordig niet meer zo nodig is. Susanne Hietbrink was in 1990 in haar artikel 'Bundeling van kracht en kennis...' van mening dat de onderlinge samenwerking tussen de lokale overheid en particuliere monumentenorganisaties het gevaar in zich droeg dat de laatste werden ingekapseld. Zeker vanaf het moment dat het behoud van het cultureel erfgoed tot de taken van de gemeente ging behoren (1989), zou men kunnen verwachten dat het takenpakket van de vereniging OE kleiner zou worden en daardoor haar bestaansrecht en dus haar aantrekkelijkheid voor leden zou verliezen.

¹ Hierna te noemen de vereniging OE.

Ton Bevers wees in 1993 in zijn boek *Georganiseerde Cultuur* op de effecten van dubbelfuncties, waarbij posities in besturen van particuliere instellingen worden bekleed door personen die in dezelfde sector bij de overheid professioneel bezig zijn. De beweegredenen waren volgens Bevers dat de particuliere organisaties de overheid via informele circuits wilden overhalen de particuliere doelstellingen te realiseren. Dat deed volgens Bevers wel afbreuk aan de afstand tot de overheid en zelfstandigheid van particuliere instellingen, maar dit gebrek aan afstand was gewenst.

In de visie van Hietbrink en Bevers zijn inkapseling, of dit nu komt door de overname van taken door de overheid of door dubbelfuncties, nadelig voor de zelfstandigheid en het optimaal functioneren van particuliere culturele organisaties. In deze thesis wil ik onderzoeken of en in welke mate processen van inkapseling in Enkhuizen daadwerkelijk hebben plaatsgevonden en welke uitwerking die hebben gehad op het functioneren van de vereniging Oud Enkhuizen. Tegelijk voorziet dit onderzoek de opvattingen van Hietbrink en Bevers van kanttekeningen.



Foto 1: J. Blaeu, *Kaart van Enkhuizen*, 1649.

1.1 Onderzoeksvragen

De vraagstelling van dit onderzoek luidt:

In welke mate is er sprake van inkapseling van vereniging Oud Enkhuizen door de gemeente Enkhuizen als gevolg van veranderingen in het monumentenbeleid in Nederland in de periode 1945-2005?

De vraagstelling is gebaseerd op theorieën van Susanne Hietbrink en Ton Bevers. Susanne Hietbrink waarschuwde in haar bijdrage 'Bundeling van kennis en kracht' dat de invoering van de Monumentenwet van 1989 ertoe zou leiden dat de verstrengeling tussen particuliere monumentenbescherming en de gemeente zou toenemen. Hierdoor zouden particuliere monumentenorganisaties een zwakkere positie krijgen. Vervolgens zou dit leiden tot het veranderen van de functie van de particuliere verenigingen.² Ton Bevers sprak in *Georganiseerde cultuur* ook van een gevaar van inkapseling.³ Hij legde echter de nadruk op de dubbelfuncties van de bestuursleden van vereniging OE, die een negatieve invloed zouden hebben op hun taak als oppositiepartij. Ik wil nagaan of de angst voor inkapseling van beide wetenschappers opgaat in het geval van de vereniging OE. Om de probleemstelling te kunnen beantwoorden, is de vraagstelling in de volgende drie deelvragen opgedeeld:

1. Op welke manier heeft de vereniging OE zich ontwikkeld in de periode van 1945 tot 2005? De nadruk zal hierbij worden gelegd op de groei van het aantal leden, de financiering van de vereniging, het soort activiteiten van de vereniging en de steun die men krijgt vanuit de achterban.
2. In welke mate verhouden de doelstellingen en activiteiten van de vereniging OE op het gebied van monumentenbescherming zich tot het monumentenbeleid van gemeente Enkhuizen?
3. Hebben de dubbelfuncties van de bestuursleden geleid tot een verandering in het functioneren van de vereniging OE?

Nadere afbakening van het onderzoek

In dit onderzoek is het tijdvak 1945-2005 de afbakening van de onderzoeksperiode. In 1945 werd de vereniging OE opgericht, en zal ik daarom als beginpunt hanteren. Om een goed beeld te krijgen van de ontwikkeling van de vereniging over de daarop volgende zestig jaar, heb ik het tijdvak in vier tijdseenheden van vijftien jaar ingedeeld. Per tijdseenheid zal ik een beknopte geschiedenis weergeven en één à twee casussen behandelen om de onderlinge samenwerking en communicatie met de

² Hietbrink S., 1990. 'Bundeling van kracht en kennis'. In: Smithuijsen, C.B. (red.). *De hulpbehoevende mecenas*. Zutphen: Walburg Pers, p. 245.

³ Bevers. T., 1993. *Georganiseerde cultuur. De rol van overheid en markt in de kunstwereld*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

gemeente en overheid te illustreren. Op deze wijze komen alle deelvragen per tijdseenheid aan de orde.

De reden waarom voor vier tijdseenheden van vijftien jaar is gekozen in plaats van een indeling per decennia, is omdat ik van mening ben dat een tijdsbestek van tien jaar te kort is om een duidelijke ontwikkeling te laten zien.

1.2 Methode van onderzoek

Het onderzoek is zowel toetsend als beschrijvend. Zoals eerder al aangegeven vormt de toetsing van de theorieën van Susanne Hietbrink, uit de bijdrage ‘Bundeling van kracht en kennis’⁴ en van Ton Bevers uit *Georganiseerde cultuur*⁵ de basis voor dit onderzoek. De toetsing van deze theorieën zal voornamelijk worden gedaan aan de hand van de casussen.

Ook de ontwikkeling van vereniging OE zal uitgebreid aan bod komen. Dit deel van het onderzoek is meer beschrijvend van aard.

Om de deelvragen te beantwoorden heeft een literatuurstudie plaatsgevonden en is een documentenanalyse uitgevoerd. De literatuurstudie heeft met name betrekking op de theorieën die worden getoetst en de beschrijving van de historische ontwikkeling van het particulier initiatief. Voor informatie over monumentenzorg en particulier initiatief maak ik gebruik van de publicatie van Roel Pots *Cultuur, koningen en democraten*.⁶ Ook in de bijdrage van Susanne Hietbrink ‘Bundeling van kracht en kennis’ wordt de ontwikkeling van monumentenzorg en particuliere monumentenorganisaties uitgebreid uiteengezet.⁷ Ik zal deze bijdrage echter voornamelijk gebruiken vanwege de theorie over de inkapseling en verstrengeling van particuliere monumentenorganisaties en gemeente/overheid. Om de dubbelfuncties van de bestuursleden van de vereniging OE duidelijker te kunnen neerzetten, maak ik gebruik van de publicatie *Georganiseerde Cultuur* van Ton Bevers.⁸ In deze publicatie gaat Bevers in op de dubbelfuncties die initiatiefnemers binnen een particuliere organisatie doorgaans innemen. Hierdoor kan communicatie met de gemeente en overheid vergemakkelijkt dan wel bemoeilijkt worden.

⁴ Hietbrink S., 1990. ‘Bundeling van kracht en kennis’. In: Smithuijsen, C.B. (red.). *De hulpbehoevende mecenas*. Zutphen: Walburg Pers, p. 189-245.

⁵ Bevers. T., 1993. *Georganiseerde cultuur*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

⁶ Pots R., 2000. *Cultuur, koningen en democraten*. Nijmegen: SUN.

⁷ Hietbrink S., 1990. ‘Bundeling van kracht en kennis’. In: Smithuijsen, C.B. (red.). *De hulpbehoevende mecenas*. Zutphen: Walburg Pers, p. 189-245.

⁸ Bevers. T., 1993. *Georganiseerde cultuur. De rol van overheid en markt in de kunstwereld*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Voor informatie over de vereniging OE zelf maak ik voornamelijk gebruik van primaire bronnen, waarop ik een documentenanalyse heb uitgevoerd. De vereniging heeft mij toegang verleend tot de jaarverslagen, jaarrekeningen, ledenlijsten, statuten, brieven en notulen van de periode 1941-2005. De stukken bevatten ook nota's en brieven van andere particuliere monumentenorganisaties, de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, de Minister van OC&W (en voorgangers) van het college van Burgemeester en Wethouders en de gemeenteraad van Enkhuizen. Deze bronnen zijn echter niet geheel compleet en dat maakt het geven van een volledig beeld van de ontwikkeling niet gemakkelijk. Naast deze primaire bronnen heeft de vereniging OE vanaf 1979 het jaarboek *Steevast* uitgegeven.⁹ Deze jaarboeken bestaan uit publicaties over de geschiedenis van Enkhuizen, verhalen over oud-inwoners van de stad en de activiteiten van de vereniging. Daarnaast bevatten de jaarboeken kronieken die een overzicht geven van de belangrijkste gebeurtenissen in Enkhuizen en acties van vereniging OE. De analyse van deze jaarboeken hebben geleid tot inzicht in de activiteiten van de vereniging OE op basis waarvan de doelstellingen van de vereniging konden worden getoetst.

1.3 Leeswijzer

Als eerste vindt in hoofdstuk 2 een nadere beschouwing plaats van het historisch perspectief van particuliere monumentenzorg. Ook de theoriën van Hietbrink en Bevers komen aan de orde. Inzicht wordt gegeven van de betekenis die particuliere monumentenzorg kan hebben op monumentenbeleid en de risico's die zich daarbij voordoen.

Daarna komt in hoofdstuk 3 de geschiedenis van Enkhuizen voor 1945 aan bod.

Vervolgens wordt in de daarop volgende hoofdstukken per tijdsvak een beschrijving gegeven van de ontwikkelingen binnen vereniging OE. Daarbij wordt ondermeer aandacht besteed aan het bestuur van de vereniging, de financiële positie van de vereniging en worden casussen uitgewerkt die inzicht geven in de verstandhouding tussen de vereniging en de gemeente. Ook de relatie tot de achterban van de vereniging komt aan de orde in de casussen.

Zo wordt in hoofdstuk 4 het tijdsvak 1945-1960 beschreven, heeft hoofdstuk 5 betrekking op de periode 1960-1975 en hoofdstuk 6 op de periode 1975-1990. In hoofdstuk 7 wordt het tijdsvak 1990-2005 nader uitgewerkt.

Hoofdstuk 8 sluit af met de conclusies, waarin de vraagstelling wordt beantwoord.

⁹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast*, Enkhuizen: Bijto, vanaf 1979.

Hoofdstuk 2 Particulier initiatief nader beschouwd

2.1 Historisch kader

In de negentiende eeuw was er nauwelijks sprake van monumentenbescherming vanuit de overheid. Om interesse voor het verleden aan te wakkeren, werd het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap in 1858 opgericht. Een jaar later stelde de Koninklijke Academie van Wetenschappen een oudheidkundige commissie in met hetzelfde doel. Het opstellen van een inventarisatie van het complete Nederlands erfgoed kreeg echter niet genoeg financiële steun vanuit de overheid. De commissie was afhankelijk van de sympathie van enkele particulieren en werd in 1870 opgeheven. Om het belang van het cultureel erfgoed te benadrukken, heeft de commissie bij haar opheffing aangedrongen op de vorming van een Rijkscommissie, die de steun van de overheid wel zou ontvangen. Deze Rijkscommissie is pas later gevormd. Jurist Victor de Stuers publiceerde in 1873 in *De Gids* het artikel *Hollands op zijn smalst* waarin hij kritiek uitte op de geringe interesse van de overheid voor cultuurhistorische monumenten.¹⁰ Deze kritiek werd wel gehoord in Den Haag, waardoor het ministerie van Binnenlandse Zaken in 1874 een college van Rijksadviseurs instelde. Dit college van Rijksadviseurs had tot taak het monumentale bezit in kaart te brengen en hier een beleid voor op te stellen. Echter door een persoonlijk conflict tussen de leden van het college, Victor de Stuers en Carel Vosmaer, werd het college vijf jaar later opgeheven. De Stuers bleef desondanks hoofd van de afdeling Kunsten en Wetenschappen, dat in 1875 door het departement van Binnenlandse Zaken was opgezet.¹¹ Hij leidde de afdeling met succes en wist de overheid te overtuigen tot het geven van extra subsidie voor de post voor het onderhoud en de conservering van historische gedenktekens en gebouwen. In 1870 had het rijk fl15.000 gulden voor deze post bestemd. In 1900 werd dit bedrag vertienvoudigd.¹² Naast de financiële steun die De Stuers binnenhaalde, probeerde hij een voorbeeld te stellen voor andere particulieren door zelf kunstwerken aan te kopen, die vervolgens aan het Rijk werden geschonken.

De particuliere monumentenorganisaties konden het niet waarderen dat het monumentenbeleid werd bepaald door één persoon. Men was van mening dat de regering meerdere personen vanuit verschillende disciplines moest aanstellen om zich met monumentenbescherming bezig te houden. Daarom besloot de particuliere monumentenorganisatie Vereniging Oud Dordrecht in 1899 de Nederlandsche Oudheidkundige Bond op te richten. Deze bond organiseerde verschillende bijeenkomsten waarin betrokken organisaties en experts uit het veld spraken over de koers die het

¹⁰ Hietbrink S., 'Bundeling van kracht en kennis', p. 195.

¹¹ idem, p. 197.

¹² idem, p. 203.

monumentenbeleid zou moeten varen.¹³ Ook uitte men regelmatig kritiek op de ondermaatse betrokkenheid van het ministerie. Zo schreef in 1901 J.C. Overvoorde, de voorzitter van de Bond, een artikel waarin hij pleitte voor een wettelijke bescherming van monumenten op basis van een selectie. Als resultaat van de bijeenkomsten werd een commissie opgericht die de grondbeginselen en voorschriften voor behoud en herstel van historische gebouwen opstelde.¹⁴

In de volgende jaren groeide de interesse voor monumentenbescherming geleidelijk. Ook het budget dat hiervoor beschikbaar werd gesteld, nam toe.¹⁵

Dit maakte het mogelijk dat in 1903 het ministerie van Binnenlandse Zaken een beschrijvingscommissie instelde. Dit gebeurde mede door toedoen van Abraham Kuiper, destijds minister van Binnenlandse Zaken. De commissie had als taak de monumenten te inventariseren. Voordat de inventarisatiewerkzaamheden van de commissie na een korte periode van bestaan werden gestaakt, was men er echter in geslaagd de voorlopige monumentenlijsten van Drenthe, Utrecht, Zuid-Holland en Gelderland op te stellen.¹⁶ In 1918 werd de beschrijvingscommissie vervangen door twee nieuwe commissies. Commissie A zette de inventarisatie voort, waardoor een lijst ontstond van historische gebouwen én bouwwerken als bruggen en verdedigingswerken. Commissie B hield zich bezig met het behoud en herstel van monumenten. Om de commissies te ondersteunen, werd het Rijksbureau voor de Monumentenzorg in het leven geroepen.¹⁷ De oprichting van de commissies en het Rijksbureau voor de Monumentenzorg betekende een verdere institutionalisering en professionalisering van het monumentenbeleid.¹⁸

Naast de Nederlandsche Oudheidkundige Bond was in 1911 de Bond Heemschut opgericht. Leden van de Bond waren architecten, kunstenaars en een aantal historische verenigingen. Zij hielden zich bezig met het behoud en het aanzicht van monumenten. Ze uitten kritiek op het beleid van gemeenten en wisten ervoor te zorgen dat bij een aantal gemeenten een welstandsbepaling aan de gemeentelijke bouwverordening werd toegevoegd. Ook zorgden zij ervoor dat er verordeningen werden ingesteld tegen reclames die de gevelpanden teveel ontsierden.¹⁹ De gezamenlijke inspanningen van particuliere monumentenorganisaties zorgden er na 1918 voor dat het rigoureuze slopen van stadspoorten, stadswallen en kerken niet meer voorkwam.²⁰

¹³ Idem, p. 198.

¹⁴ idem, p. 199.

¹⁵ idem, p. 203.

¹⁶ idem, p. 198.

¹⁷ idem, p. 200.

¹⁸ Pots R., *Cultuur, koningen en democraten*, p. 201.

¹⁹ Hietbrink S., 'Bundeling van kracht en kennis', p. 199.

²⁰ Pots R., *Cultuur, koningen en democraten*, p. 202

Naast de al bestaande particuliere monumentenorganisaties, zoals de vereniging Oud Dordrecht, werden in de jaren twintig verschillende belangrijke particuliere organisaties opgericht, die zich op één terrein van het monumentenbehoud richtten. De vereniging De Hollandsche Molen was in 1923 een van de eerste particuliere organisaties die zich alleen met restauratie bezighield. Deze vereniging kreeg in 1926 steun van de overheid met een jaarlijkse bijdrage van 2000 gulden en bijdragen voor restauraties. Omdat niet alle molens door particulieren konden worden gefinancierd, was de vereniging genoodzaakt om verschillende molens aan te kopen. De vereniging De Hollandsche Molen heeft dit in totaal met 12 molens gedaan.²¹ De eerste vereniging die panden en woonhuizen aankocht, was de vereniging Hendrick de Keyser (1928).²² De Stichting Menno van Coehoorn (1925) kwam voort uit een comité dat het slopen van wallen en het dempen van de grachten in Naarden en Willemstad tegenging.²³

In 1910 publiceerde de Nederlandsche Oudheidkundige Bond al een rapport over de wettelijke maatregelen die voor het behoud van monumenten zouden moeten worden opgesteld. Deze maatregelen behelsden bijvoorbeeld het eigendomsrecht, de eventuele schadeloosstelling van de eigenaar van het historische pand en de beperking van de bevoegdheid tot het aanbrengen van wijzingen.²⁴ Het duurde echter tot 1921 voordat de Rijkscommissie een wetsontwerp voor de monumentenbescherming openbaar maakte. Verder dan een wetsontwerp is het niet gekomen, want in 1922 stemde de Tweede Kamer tegen.²⁵ De reden hiervoor lag niet alleen in de vrees voor hogere kosten, maar ook in het aantasten van de vrijheid van eigendom. Men was van mening dat eigenaren van onroerend goed het recht hadden om zelf te beslissen over hun eigendom.²⁶

Ondanks de inspanningen van de particuliere monumentenorganisaties bleef het monumentenbeleid sluimeren tot de Tweede Wereldoorlog. Na de capitulatie in 1940 vaardigde generaal Winkelman een noodwet uit waarin de passage was opgenomen: ‘werken en gebouwen, die als monument zijn aangemerkt door de daartoe bevoegde instantie, mogen niet worden gesloopt of veranderd dan na voorafgaande toestemming van de Rijkscommissie van de Monumentenzorg.’²⁷ Na de oorlogsperiode kreeg de voorlopige Monumentenraad, de opvolger van de Rijkscommissie, de taak om de noodwet uit te werken tot een volwaardige wet. Hiermee nam de overheid eindelijk verantwoordelijkheid voor de

²¹ Hietbrink S., ‘Bundeling van kracht en kennis’, p. 200.

²² idem, p. 201.

²³ idem, p. 200.

²⁴ idem, p. 201.

²⁵ idem, p. 202.

²⁶ Pots R., *Cultuur, koningen en democraten*, p. 202

²⁷ idem, p. 203

bescherming van monumenten. Het duurde tot 1961 tot de Monumentenwet door de Tweede Kamer werd aangenomen.²⁸ Deze ‘Wet houdende voorzieningen in het belang van het behoud van monumenten van geschiedenis en kunst’ (kortweg Monumentenwet) bepaalde dat de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur de bevoegdheid kreeg cultuurhistorisch belangrijke objecten een beschermde status te verlenen. Objecten met deze status mochten zonder vergunning van de minister niet meer gesloopt of gewijzigd worden. Voor de provincie en de gemeenten werd vastgesteld dat zij verordeningen mochten opstellen die bescherming konden bieden aan monumenten die geen beschermde status hadden verkregen door het Rijk. Hierdoor konden gemeenten een eigen monumentenbeleid voeren.²⁹ De restauratieachterstanden konden echter niet worden opgelost omdat de financiële en wettelijke middelen ontoereikend waren.³⁰ Daarnaast bleek in 1975 dat de verschillende partijen: de gemeente, de provincie, de ministeries van CRM en VROM en de particulier monumentenorganisaties langs elkaar heen werkten. Dit ging ten koste van de kwaliteit van de monumentenzorg en de effectiviteit van subsidies.³¹

De Monumentenwet van 1989 zou zorgen voor een duidelijkere taakverdeling. Deze wet gaf de gemeentelijke overheden meer bevoegdheden op het gebied van de bescherming en het toewijzen van subsidiëring aan eigenaren.³²

Tot op heden is de wet van kracht gebleven. De financieringsstelsel is wel ingrijpend veranderd.³³ In 1997 werd bepaald dat de gemeenten niet meer subsidie ontvingen op grond van het aantal monumenten, maar op de daadwerkelijke behoefte aan restauratie.³⁴

²⁸ Hietbrink S., ‘Bundeling van kracht en kennis’, p. 202.

²⁹ Lucassen R.J., 1987. ‘De monumentenwet zoals die nu is en straks misschien wordt’. In: Kamerling J. (red.) *Burger en overheid in de monumentenzorg*. Amsterdam: De Volharding, p. 31

³⁰ Dulken H. van, 2002. ‘Sanering van de subsidiëring’. Meppel: Krips, p. 48.

³¹ idem, p. 50.

³² Hietbrink S., ‘Bundeling van kracht en kennis’, p. 202.

³³ Dulken H. van, 2002. ‘Sanering van de subsidiëring’. Meppel: Krips, p. 62.

³⁴ idem, p. 63

2.2 Particuliere cultuurzorg en monumentenbescherming

Van 1850 tot 1940 wisten particuliere organisaties de overheid te overtuigen van haar verantwoordelijkheid ten aanzien van monumentenbescherming.³⁵ Waar eerst de zorg voor monumenten in de negentiende eeuw voornamelijk een taak was van het particuliere initiatief, begon langzamerhand een verdeling van de taken te ontstaan. Inventarisatie van het nationale monumentenbezit en regelgeving waren taken die de overheid tot haar terrein rekende. Maar restauraties en de controle op de monumentenbescherming werden vaak door, of in opdracht van, particuliere organisaties uitgevoerd.³⁶ Susanne Hietbrink vindt het kenmerkend voor deze periode dat het particuliere initiatief en de overheid door de onderlinge spanning vaak tegenover elkaar kwamen te staan. Maar deze spanning leidde ook in bepaalde gevallen tot een nauwe samenwerking. Na de Tweede Wereldoorlog ontstond een uitgebreid netwerk van particuliere organisaties. De onderlinge samenwerking tussen deze organisaties werd door de jaren heen steeds hechter en resulteerde in 1972 tot de oprichting van de Stichting Nationaal Contact Monumenten. Deze stichting fungeerde als platform voor de particuliere organisaties wanneer het bijvoorbeeld ging over overleg met de overheid.³⁷

2.2.1 Profiel particuliere monumentenorganisaties

Eind negentiende eeuw waren slechts een aantal particuliere monumentenorganisaties actief. Rond 1990 telde Nederland meer dan 700 van deze organisaties.³⁸ Een enquête van Hietbrink wees uit dat vierentachtig procent van de particuliere monumentenorganisaties was opgericht door particulieren(organisaties). Zes procent was een gezamenlijk initiatief van particulieren en overheid. Ook zes procent was een overheidsinitiatief. De overige vier procent was opgericht naar aanleiding van het door de overheid gevoerd beleid. Hierbij betrof het particuliere organisaties die door de gemeenten werden gevormd met monumentenbescherming als taak. De leden van de besturen werden doorgaans door de gemeente benoemd. De stichters van de oudere monumentenorganisaties waren voornamelijk lid van de gegoede burgerij en waren vaak experts op bouwkundig of technisch gebied. Tegenwoordig bestaan de besturen vaak uit minder vaktechnisch geschoolde personen vanuit verschillende lagen van de bevolking. Uit het onderzoek van Hietbrink bleek ook dat één op de tien

³⁵ Hietbrink S., 'Bundeling van kracht en kennis', p. 215.

³⁶ idem, p. 205.

³⁷ idem, p. 215.

³⁸ idem, p. 215.

organisaties werd opgericht omdat die kritiek had op het monumentenbeleid van de gemeente of juist vanwege het gebrek aan beleid.³⁹

In 1993 bracht de stichting Nationaal Contact Monumenten (NCM) een rapport uit over de profiel en binding van de leden van de particulier monumentenorganisaties. Uit dit rapport bleek dat de leden voornamelijk bestonden uit hoger opgeleide mannen van 45 jaar en ouder. De leden komen vaak in aanraking met de particulier monumenten via vrienden en familie. De leden blijven over het algemeen voor een lange tijd lid. Veel leden zijn lid vanaf het moment van inschrijven tot aan het overlijden. En het rapport wees uit dat de activiteiten van de verenigingen gewaardeerd worden door de leden.⁴⁰

2.2.2 Missie particuliere monumentenorganisaties

Het grootste gedeelte van de particuliere monumentenorganisaties, driekwart van het geheel, is opgericht na 1945. Per tijdseenheid verschoof de reden tot oprichten.⁴¹ Voor 1920 was het verenigen van kennis en het wakker schudden van de overheid de belangrijkste reden. In de periode 1920 tot 1945 werd de eerste inventarisatie van het rijk voltooid en in deze tijd drongen particuliere organisaties aan op wettelijke bescherming van de monumenten. In de periode van wederopbouw, van 1945 tot 1960, stelden de organisaties zich voornamelijk ten doel om de sloop te verhinderen van monumentale panden die ruimte moesten maken voor nieuwbouw. Door de groei van de economie in de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig werden oude stadskernen bedreigd door plannen voor stadsontwikkeling. In 1961 werd de Monumentenwet aangenomen. Doordat de overheid nu haar verantwoordelijkheid nam in het opstellen van een monumentenbeleid, verschoof de aandacht van de particuliere organisaties van beleid en behoud naar restauratie. Verschillende particuliere organisaties werden opgericht die zich met restauratie bezig hielden.⁴² Van 1970 tot 1980 richtten de organisaties zich, net als in de jaren twintig, op het verenigen van kennis en het versterken van het weerwoord tegen de overheid. De organisaties hadden zich in deze periode ontwikkeld als actiegroep tegen bestemmingsplannen van de gemeente. Daarnaast begon het werkgebied van de organisaties zich uit te breiden tot het gebied van voorlichting, onderzoek en samenwerking onderling. De focus van de organisaties is sindsdien nauwelijks veranderd. Wel verschillen de categorale organisaties, organisaties die zich inzetten voor één bepaalde categorie monumenten of eigenaren⁴³, van de algemene organisaties wanneer het gaat om oriëntatie op bestuurlijk niveau. De algemene

³⁹ idem, p. 216.

⁴⁰ Krimpen R. van., 1993. *Leden van particulier monumentenorganisaties*. Amsterdam: Drukkerij Bakker.

⁴¹ Hietbrink S., 'Bundeling van kracht en kennis', p. 217.

⁴² idem, p. 218.

⁴³ idem, p. 220.

monumentenorganisaties richten zich voornamelijk op gemeentelijk beleid, terwijl categorale organisaties zich meer richten op de provincie en het rijk.⁴⁴

Hietbrink heeft ook geconstateerd dat een gedeelte van de organisaties van mening is met de jaren professioneler te zijn geworden doordat zij meer inbreng hebben verkregen in het monumentenbeleid. Ook hun rechtspositie is door wetgeving verbeterd. Door de Monumentenwet van 1989 zijn gemeenten verantwoordelijk geworden voor een breed pakket aan taken dat eerst door de overheid werd uitgevoerd. Waar de organisaties eerst een adviserende rol hadden op het technisch vlak bij bijvoorbeeld restauraties, zijn ze zich later gaan richten op de inhoud van de gemeentelijke beleidsvoering.⁴⁵ Een onderzoek van stichting Nationaal Contact Monumenten uit 1989 wees uit dat gemeenten particuliere monumentenorganisaties belangrijk vinden vanwege de aanvulling die zij leveren aan het monumentenbeleid. Waar de gemeente onvoldoende mankracht voor heeft, vullen de particuliere monumentenorganisaties ze aan.⁴⁶

2.2.3 Particulier initiatief en overheid

In de tweede helft van de twintigste eeuw is een zekere taakverdeling ontstaan tussen overheid en het particulier initiatief. De particuliere organisaties spelen een rol bij het inventariseren van gebouwen en bouwwerken die zij in aanmerking vinden komen voor de monumentenlijst. Het is de verantwoordelijkheid van de overheid om gebouwen en bouwwerken te selecteren die daadwerkelijk bescherming verdienen. Daarnaast treden de particuliere organisaties op als intermediair tussen eigenaren van monumentale panden en de overheid waar het gaat om subsidieaanvraag voor restauratie. De particuliere organisaties voeren een voorselectie uit of een pand daadwerkelijk voor subsidie in aanmerking kan komen. Indien subsidie mogelijk lijkt, dient de particuliere organisatie namens de eigenaar een verzoek om subsidie, voorzien van motivering en een budgetvoorstel, naar de verantwoordelijke overheidsinstantie. De overheid wijst subsidies toe en stelt de financiële randvoorwaarden. Susanne Hietbrink heeft in haar onderzoek gemeten dat desondanks de helft van de in 1982 vrijgekomen subsidies afkomstig is van de particuliere monumentenorganisaties zelf. Daarbij moet wel in ogenschouw genomen worden dat de subsidies van de particuliere monumentenorganisaties in eerste instantie afkomstig waren van financiële bijdragen van de gemeenten en het Rijk. De Monumentenwet van 1989 leidde tot overheveling van de taken van de overheid naar de lokale overheid. Voor het particuliere initiatief is dit op een bepaalde manier gunstig, omdat het de beleidsmakers nu direct op hun beleidsvoering kon aanspreken. Aan de andere kant

⁴⁴ idem, p. 225.

⁴⁵ idem, p. 227.

⁴⁶ Nelissen N. en Verförden B., 1989. *Gemeentelijke monumentenzorg op de rails?* Amsterdam: Uitgeverij Frisse wind / Don Wijns, p. 95.

vreest Hietbrink dat deze toename van directe communicatie verstremgeling tussen particuliere monumentenbescherming en overheidsbeleid in de hand werkte. Dit omdat de gemeentelijke overheden veel taken, vooral op het gebied van restauratie en monumentenbeleid, overnamen van de particuliere monumentenorganisaties.⁴⁷

2.2.4 Middelen in arbeid en financiën

Het onderzoek van Hietbrink wijst uit dat in 1988 driekwart van de organisaties geen betaalde krachten telde. Het aantal aan onbetaalde krachten is zeven procent op het totaal van 11.000 personen die werkzaam zijn op het terrein monumentenbescherming.⁴⁸ De particuliere monumentenorganisaties telden in 1988 ongeveer 77.000 leden.⁴⁹ Inkomsten genereren de organisaties voornamelijk uit de ledencontributies, verhuur en verkoop van onroerend goed, bijdragen van fondsen en particulieren en subsidies van de gemeente/rijksoverheid.⁵⁰

Vergeleken bij de overige inkomsten zijn de subsidies van de gemeente en overheid maar een klein percentage.⁵¹

2.3 Susanne Hietbrink over particulier initiatief en overheidszorg

Het particulier initiatief is van groot belang geweest voor de monumentenbescherming. In eerste instantie concentreerden de organisaties zich voornamelijk op inventarisaties van de monumenten en het initiëren van restauraties. Maar de taken zijn uitgebreid tot het beheer van de gerestaureerde panden en geven van voorlichting aan de plaatselijke bevolking. Daarnaast volgen ze kritisch het overheidsbeleid en geven ze gevraagd en ongevraagd advies. Hierbij wordt gewezen op de toeristische waarde van de monumenten en het historische stadsgezicht.

Veranderingen in de wetgeving, die ervoor zorg droeg dat monumentenbescherming steeds meer gedecentraliseerd werd, leidden ertoe dat het contact tussen gemeenten en particuliere monumentenorganisaties werd versterkt. Het maken van beleid is door de gemeentelijke overheid overgenomen van het particulier initiatief. Maar het verstrekken van subsidies en het toezien op restauraties zijn nog steeds taken gebleven waar de organisaties belangrijke actoren zijn. Door deze

⁴⁷ Hietbrink S., 'Bundeling van kracht en kennis', p. 229.

⁴⁸ idem, p. 230.

⁴⁹ idem, p. 232.

⁵⁰ idem, p. 233.

⁵¹ idem, p. 238.

ontwikkelingen zegt Susanne Hietbrink dat de particuliere monumentenzorg steeds meer verstrengeld raakt met de zorg van de overheid.⁵²

Zij was van mening dat deze verstrengeling door de Monumentenwet van 1989 alleen nog maar zou toenemen. Aan de ene kant vindt zij dit positief, aangezien dit een intensievere onderlinge communicatie mogelijk maakt. Aan de andere kant wijst zij erop dat de wet de positie van de organisaties als oppositie verzwakt en dat die zich moeten hoeden voor inkapseling.⁵³

2.4 Verstrengeling van functies

In *Georganiseerde cultuur; de rol van overheid en markt in de kunstwereld* spreekt Ton Bevers over verstrengeling die veroorzaakt wordt door de dubbelfuncties van bestuursleden van de particuliere organisaties.⁵⁴ Hoewel Bevers zich in deze publicatie meer richt op de totstandkoming van musea en muziekverenigingen door het particuliere initiatief, kan de theorie ook toepasbaar worden gemaakt op particuliere monumentenzorg en het monumentenbeleid vanuit de overheid. Over de relatie tussen het particuliere initiatief en de overheid spreekt Bevers voornamelijk over de verwevenheid die wordt veroorzaakt door het elitaire milieu waarin beide partijen zich bevinden. Voor de oprichting van muziekverenigingen gold dat het ontvangen van subsidie van de overheid, waarschijnlijk veel te maken had met de elitaire afkomst van de bestuursleden en de bewindslieden.⁵⁵ Bij musea gold dat particulieren zich vaak vanaf het moment van oprichting richtten op overheidssteun. Deze steun was niet altijd financieel, maar ook moreel. Musea richtten verenigingen en commissies op waarvan zowel de particulieren als overheidsfunctionarissen lid waren.⁵⁶ Bij de overheid werd het draagvlak op deze manier uitgebreid. Ook het feit overheidsfunctionarissen vaak bestuursfuncties bij particuliere verenigingen bekleedden, dubbelfuncties dus, kan bijdragen aan de geringe afstand tussen het particuliere initiatief en de overheid.⁵⁷ Net als Hietbrink wijst Bevers op de taakverschuiving tussen het particulier initiatief en de overheid. Naarmate de overheid zich steeds meer bewust werd van haar verantwoordelijkheid nam ze steeds meer van de beleidsvorming over.⁵⁸ Bevers wijst op de vervlechting waarbij een bepaalde synergie is ontstaan tussen overheid en particuliere organisaties,

⁵² Hietbrink S., 'Bundeling van kracht en kennis', p. 244.

⁵³ idem, p. 245.

⁵⁴ Bevers. T., 1993. *Georganiseerde cultuur. De rol van overheid en markt in de kunstwereld*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

⁵⁵ idem, p. 40.

⁵⁶ Bevers T., *Georganiseerde Cultuur, de rol van overheid en markt in de kunstwereld*, Bussum 1993, p. 43.

⁵⁷ idem, p. 88.

⁵⁸ idem, p. 53.

waar bij initiatieven vanuit beide partijen bijna zonder interventie worden overgenomen en worden uitgevoerd.⁵⁹

Omdat de grenzen tussen het particuliere initiatief en de overheidszorg niet duidelijk zijn, kan volgens Bevers een onderzoek naar de besluitvorming via de formele kanalen maar voor een deel een beeld scheppen. Door de verwevenheid, en soms ook dubbelfuncties, komt het vaak voor dat veel beslissingen via de informele kanalen, zoals mondelinge mededelingen en memo's, lopen.⁶⁰

Desondanks probeer ik door het onderzoeken van de schriftelijke uitwisseling tussen Rijksoverheid, gemeente Enkhuisen en de vereniging OE een beeld te krijgen van de onderlinge communicatie en de gekozen beleidsuitvoering.

In het volgende hoofdstuk zal daartoe eerst een beschrijving worden gegeven van de geschiedenis van stad Enkhuisen en het ontstaan van het particulier initiatief op het gebied van monumentenzorg.

⁵⁹ idem, p. 70.

⁶⁰ idem, p. 106.

3.1 Beknopte geschiedenis van Enkhuizen

Enkhuizen heeft een rijke geschiedenis. In 1355 verleende Graaf Willem V de stad stadsrechten vanwege haar trouw aan Willem van Oranje. Hierdoor nam de invloed van de stad toe. De gunstige ligging aan de Zuiderzee versterkte deze invloed en Enkhuizen groeide uit tot een belangrijke handelsstad. Deze strategische ligging leidde ertoe dat Keizer Karel V (1500-1558) het stadsbestuur van Enkhuizen aanspoorde om de verdedigingswerken te versterken. Dit diende niet alleen ter bescherming van Enkhuizen, maar ook van Amsterdam. De bouw van de vestingwerken en poorten was echter een dure aangelegenheid en dus werd Enkhuizen ontheven van het betalen van belasting aan de Staten. Aan het einde van de Gouden Eeuw bleek de ligging aan de Zuiderzee echter minder gunstig voor verdere economische ontwikkeling. Enkhuizen werd door groeiende concurrentie met het buitenland gedwongen om grotere schepen te bouwen. De Zuiderzee was echter te ondiep om met deze schepen te varen en het nabijgelegen strand van Enkhuizen, het Enkhuizer Zand, vernauwde de toegang tot de haven. Het steeds minder belangrijk worden van de ligging aan de Zuiderzee leidde in de negentiende eeuw tot verval van de stad.⁶¹

De aanleg van de spoorwegverbinding en de veerbootverbinding naar Stavoren in 1885 betekenden een ommekeer voor de stad. Enkhuizen heeft voor deze verbinding strijd moeten voeren met Medemblik. Vanwege de kortst mogelijke verbinding met Friesland besliste een kleine meerderheid van de Tweede Kamer in het voordeel van Enkhuizen.⁶² Als de aanleg van de spoorlijn niet was doorgegaan, dan was Enkhuizen in een geografisch isolement geraakt. Behalve de trein kon men enkel via twee ingangen de binnenstad bereiken. De eerste weg was via de Koepoort, de hoofdboort tussen de vestingwallen. En de tweede weg liep via de dijk, langs het Enkhuizer Zand.⁶³ In de tweede helft van de twintigste eeuw kwam hier nog een derde toegangsweg bij, vanuit de zuidkant via de haven. De binnenstad van Enkhuizen bestond omstreeks 1920 voor een groot deel uit kleine arbeiderswoningen. Het aantal woningen voor hogere inkomens was gering.⁶⁴ Het gemiddelde inkomen in Enkhuizen lag ook lager dan in de rest van Nederland. Het aantal monumentale panden, veelal daterend uit de Gouden Eeuw, was echter omvangrijk. Door de groeiende vraag om woningen na de Tweede Wereldoorlog bestond het gevaar dat de binnenstad volgebouwd zou worden met

⁶¹ Visser, M.A.J., 1950. *Enkhuizen, hoeksteen van Westfriesland. Een beschrijving van de typische levensomstandigheden in een oude zuiderzeestad*, Enkhuizen: Uitgeverij Bijto, p. 2.

⁶² Idem, p. 3.

⁶³ Idem, p. 6.

⁶⁴ Idem, p. 190.

nieuwe woningen, ten koste van de monumentale panden. Hierdoor moest men noodgedwongen de stad buiten de wallen uitbouwen (zie bijlage 5 en 6).⁶⁵

3.2 Het ontstaan van het particulier initiatief in Enkhuizen

Pas in 1908 begon een kleine groep particulieren in Enkhuizen zich te bekommeren om het monumentenbehoud. Dit begon met het leegkomen van het Waaggebouw. Nadat het gebouw sinds 1559 voor allerlei doeleinden in gebruik was geweest, was het ernstig verwaarloosd geraakt. De toenmalige burgemeester, Hoytema van Konijneburg, trok zich het lot van het monumentale pand aan. Hij stuurde aan op de vorming van de Waagcommissie, waarvan hij zelf de voorzitter werd. De opdracht van de Waagcommissie was het restaureren van het Waaggebouw om het geschikt te maken voor een museale collectie. Ondanks het feit dat de doelstellingen maar voor een klein gedeelte de ideeën van De Stuers dekten, schonk hij de commissie fl 50,- als blijk van goedkeuring.

De oprichting van de Waagcommissie kan als de basis worden gezien voor de oprichting van de vereniging OE in 1944.

Naast de Waagcommissie had Enkhuizen vanaf 1915 een afdeling van de Vereeniging tot Bevordering van het Vreemdelingenverkeer (VVV) binnen haar muren, die zich eveneens richtte op de instandhouding van het stadsbeeld. Enkhuizen kende dus twee verenigingen die zich met het behoud van het cultureel erfgoed bezig hielden. De Waagcommissie richtte zich voornamelijk op de museale collectie en de VVV stelde zich ten doel om de bezoeker de stad te tonen. Het bestuur van de Waagcommissie bestond uit personen die geïnteresseerd waren in cultuurhistorie. Naast de burgemeester, bestond de commissie uit een tekenleraar, een docent Nederlands en een geschoolde zakenman. De VVV kende een soortgelijke samenstelling. Feitelijke kennis van de stadsgeschiedenis was bij de meeste van de bestuursleden nauwelijks aanwezig, maar voelde zich wel in grote mate betrokken bij de stad. Vanuit deze betrokkenheid werd de bevolking van Enkhuizen benaderd om zich in te zetten voor de activiteiten van de verenigingen. Zo werkten de Waagcommissie en de VVV samen bij het samenstellen van een 'Historische Tentoonstelling over Oud-Enkhuizen'. De inwoners werd gevraagd om een bijdrage te leveren aan deze tentoonstelling, door objecten uit te lenen. Hier werd ruimschoots gehoor aan gegeven. De tentoonstelling trok vervolgens, gedurende de twee maanden dat deze te bezichtigen was, ruim zesduizend bezoekers. Het cultureel besef van de Enkhuizers nam toe en dit leidde ertoe dat verschillende artikelen uit deze tentoonstelling aan de Waagcommissie werden geschonken.

Naast interesse voor het verleden in objecten ontstond de behoefte om de geschiedenis van de stad te kennen. Sinds Sebastiaan Centen in 1678 de laatste geschiedschrijving over Enkhuizen had voltooid, was er nooit meer iemand anders geweest die de geschiedenis van Enkhuizen op schrift had gesteld. In

⁶⁵ Idem, p. 191

1905 kwam hier verandering in met de uitgave *Gids voor Enkhuizen*, geschreven door Douwe Brouwer. Douwe Brouwer was onderwijzer en stadsarchivaris en had zich door zijn opleiding en zelfstudie verdiept in het verleden van Enkhuizen. Naast het beheer van het oudarchief van Enkhuizen bekleedde Brouwer de functie van secretaris voor zowel de Waagcommissie als de VVV.

Gids voor Enkhuizen was een groot succes en beleefde vele herdrukken. In de jaren twintig begon Brouwer met het schrijven van artikelen in de *Enkhuizer Courant* en in 1938 schreef hij een kroniek die als vervolg diende op de kronieken van de geschiedschrijvers Gerard Brandt en Sebastiaan Centen. Voor de vereniging Oud Enkhuizen is hij van grote betekenis geweest omdat hij het oudarchief toegankelijk maakte en meewerkte aan de popularisering van het verleden. Hierbij kreeg Brouwer regelmatig hulp van mensen uit het vak en voorzag hij deze personen op zijn beurt weer van bronnen. Douwe Brouwer stierf in 1945.

Tijdens het interbellum waren zowel de Waagcommissie als de VVV nauwelijks actief. Men beperkte zich voornamelijk tot het verzamelen en conserveren van het plaatselijk cultureel erfgoed binnen het Waagmuseum en het rondleiden van vreemdelingen. Naast het Waaggebouw werden monumentale panden nauwelijks gerestaureerd en werden verschillende panden door de gemeente gesloopt zonder dat de commissies hiertegen in opstand kwamen. Zelfs de Voorlopige Lijst van (Rijks)Monumenten uit 1921 kon niet altijd bescherming bieden aan de monumenten die werden gesloopt. De huidige vereniging OE is van mening dat dit zou kunnen komen door de dubbelfunctie van de burgemeester als zijnde beleidsmaker én voorzitter van de Waagcommissie. Men vermoedt dat het uiten van kritiek op het gemeentebestuur door de commissies om deze reden als ongepast werd ervaren.⁶⁶

Pas tijdens de Tweede Wereldoorlog werd een commissie opgericht die enigszins onafhankelijk van de gemeente ging functioneren, de commissie Oud Enkhuizen. Deze commissie staat aan de basis van de oprichting van de vereniging OE, het particuliere initiatief ter bescherming van het cultureel erfgoed binnen de stad Enkhuizen. In het volgende hoofdstuk wordt het ontstaan van deze vereniging en het eerste tijdsvak van haar bestaan (1945-1960) nader uitgewerkt.

⁶⁶ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1994*, Uitgeverij Bijto, Enkhuizen 1994.

4.1 Oprichting van de vereniging Oud Enkhuizen

In het begin van de Tweede Wereldoorlog werd de commissie Oud Enkhuizen opgericht. De commissie werd vanuit de VVV benoemd met Douwe Brouwer als voorzitter⁶⁷. Het is niet duidelijk of de toegenomen zorg voor het cultureel erfgoed is aangewakkerd door een bombardement in oktober 1940, maar een relatie is aannemelijk.⁶⁸ In 1941 werd de commissie Oud Enkhuizen officieel geïntroduceerd met een artikel in de *Enkhuizer Courant*. De commissie stelde zich ten doel de restauratie van monumentale panden te bevorderen, de totstandkoming van een gemeentelijke monumentenverordening te stimuleren en de commissie wilde zich opstellen als intermediair tussen particulier en gemeentelijke overheid/rijksoverheid. Daarnaast zag de commissie het als haar taak om de gemeente te adviseren over het behoud van het historische karakter van de stad.⁶⁹ Om organisatorische redenen en omdat de commissie Oud Enkhuizen een groter draagvlak wilde vinden bij de inwoners van Enkhuizen, werd de commissie op 1 juni 1944 omgezet in een vereniging, de vereniging OE.⁷⁰

4.2 Doelstellingen

De doelstellingen van de vereniging OE waren bijna dezelfde als die van de commissie Oud Enkhuizen. Maar de verhouding ten opzichte van de gemeente was veranderd. De vereniging functioneerde nu volledig zelfstandig. Dit gaf de vereniging gelegenheid zich actief met het restauratiebeleid van de gemeente te bemoeien. Ook eigenaren van monumenten werden door de vereniging actief benaderd en gestimuleerd om restauraties uit te voeren.⁷¹ Daarnaast begon de

⁶⁷ . Overige bestuursleden waren: H.N. Groot, P. Sybrandy, D. Fleddéus, D. Ybema, M. Wassink en N.C. Wetselaar.

⁶⁸ Bron: Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1994*, Uitgeverij Bijto, Enkhuizen 1994. 6 oktober 1940 is de haven van Enkhuizen gebombardeerd door een Engels vliegtuig, omdat er drie vrachtschepen van ongeveer 4000 ton waren waargenomen en van strategisch belang waren voor de Duitsers. Tijdens dit bombardement is een Enkhuizer omgekomen en zijn verschillende inwoners gewond geraakt. (Bron: Verslagen van B en W-vergaderingen van oktober 1940 tot maart 1941)

Een tweede bombardement vond plaats op 15 maart 1945. Ook deze keer betrof het de Engelse luchtmacht die het op de boten van de Duitse Wasserschutzpolizei in de haven van Enkhuizen had voorzien. Bij dit bombardement kwamen 23 inwoners om.

⁶⁹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Artikel: Enkhuizer Courant*, dinsdag 27 mei 1941.

⁷⁰ Vereniging Oud Enkhuizen, *Ledenwervingsbrief*, 1944.

⁷¹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1994*, Uitgeverij Bijto, Enkhuizen 1994.

vereniging met het aanleggen van een verzameling van objecten en boeken die betrekking hadden op de plaatselijke geschiedenis. Ten slotte werd het verlenen van medewerking aan de totstandkoming en instandhouding van verzamelingen op historisch gebied en het uitvoeren van studies naar de plaatselijke geschiedenis aangemoedigd.⁷²

In de zomer van 1945 was een fusie met de Waagcommissie tot stand gekomen en kreeg de vereniging OE de zorg over zowel het Waaggebouwmuseum als het Stadhuismuseum. In 1946 werd het Waagmuseum geopend voor het publiek en stukken van andere musea geleend voor tijdelijke tentoonstellingen. Het beheer van deze musea stond echter wel onder het toezicht van het college van BenW. In datzelfde jaar kwam ook het Stadhuismuseum onder het beheer van de vereniging OE te staan.⁷³

4.3 Bestuur en leden

Op het moment van oprichting telde de vereniging OE vierendertig leden. Deze leden werden als volgt onderverdeeld: zeven stichters, vijf begunstigers, tweeëntwintig gewone leden. Onder stichters werden verstaan: leden die in één keer fl 100,- ter beschikking stelden; begunstigers betaalden per jaar een contributie van fl 5,- en gewone leden betaalden per jaar fl 2,-.⁷⁴ Tussen 1945 en 1947 nam het aantal leden fors toe naar 213 leden, waarvan eenentwintig stichters.⁷⁵ Tot 1959 is dit aantal maar gering gestegen tot een aantal van 256 leden. De vereniging kreeg ook steun van het bedrijfsleven in de vorm van de Enkhuizer bedrijven Polva en Drakaflex (tegenwoordig Solvay).⁷⁶ Samen met rijke (oud)-Enkhuizers, die meerdere aaneengesloten jaren bedragen van fl 100,- overmaakten aan de vereniging⁷⁷, golden deze giften als een belangrijke inkomstenbron.

De samenstelling van het bestuur van de vereniging OE was dezelfde gebleven als van de commissie Oud Enkhuizen, alleen de taakverdeling veranderde (in bijlage 1 is een overzicht opgenomen van de bestuursleden en de taakverdeling door de tijd heen). P. Sybrandy werd voorzitter van het bestuur, D. Ybema werd vice-voorzitter, D. Fleddéus werd secretaris, H.N. Groot werd adjunct secretaris en N.C. Wetselaar werd penningmeester. Douwe Brouwer en M. Wassink waren gewoon lid.⁷⁸ Vanaf het oprichtingsjaar was het kenmerkend geweest dat de belangrijkste functies binnen het bestuur voor lange tijd door dezelfde personen werden bekleed.

⁷² Vereniging Oud Enkhuizen, *Brochure*, Juni 1944.

⁷³ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1946*, 1947.

⁷⁴ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1994*, Uitgeverij Bijto, Enkhuizen 1994.

⁷⁵ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1946*, 1947.

⁷⁶ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1959*, 1960.

⁷⁷ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1956*, 1957.

⁷⁸ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan Ministerie van Onderwijs, Kunst en Wetenschappen*, 13 juni 1946.

4.4 Rechtspersoonlijkheid vereniging

Om rechtspersoonlijkheid te krijgen vroeg de vereniging kort na oprichting koninklijke goedkeuring aan.⁷⁹ In 1947 ontving de vereniging echter een brief van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen waarin het ministerie haar ongerustheid uitsprak over het feit dat de vereniging een verzameling aanlegde van publicaties over en van Enkhuizen. Men vond het namelijk niet wenselijk dat Enkhuizen naast het Stadhuismuseum en het Waaggebouwmuseum nog een derde museum huisvestte. Men vond het daarom raadzaam dat deze verzamelingen in de bestaande openbare verzamelingen werden ondergebracht.⁸⁰ De koninklijke goedkeuring heeft de Vereniging in 1949 gekregen.⁸¹ Op 9 mei 1949 zijn de statuten van de vereniging bij Koninklijk Besluit goedgekeurd.⁸² In 1955 gaven de bestuursleden Schilstra en Spoelstra, die jarenlang verantwoordelijk waren geweest van de exploitatie van het Stadhuismuseum en het Waagmuseum, te kennen dat ze zich terugtrokken uit deze functie. Schilstra door vertrek uit Enkhuizen en Spoelstra omdat hij het te druk had met zijn dagelijks werk. Het bestuur van Oud Enkhuizen heeft nog geprobeerd andere personen te vinden om dit werk over te nemen, maar heeft hier niemand voor kunnen vinden. Daarom heeft het bestuur van Oud Enkhuizen het Gemeentebestuur verzocht van het museumbeheer ontheven te worden. Dit verzoek werd ingewilligd.⁸³

4.5 Financiële middelen

Naast de inkomsten vanuit de contributies van de leden probeerde het bestuur financiële steun te vinden bij de Rijksoverheid en gemeente Enkhuizen. Voor het jaar 1946 deed de vereniging bij het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen een subsidie-aanvraag van f1500,-.⁸⁴ In 1947 heeft de vereniging voor de eerste keer deze subsidie ontvangen. Vanuit het ministerie werd wel nadrukkelijk benadrukt dat de bijdrage uitsluitend bestemd was voor bijdragen in de restauratiekosten van monumenten.⁸⁵ Vanaf 1947 heeft de vereniging jaarlijks subsidie ontvangen van het Rijk. Soms met enige wijzigingen. In 1949 liet het ministerie te bijvoorbeeld weten dat, wegens bezuinigingen, de

⁷⁹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1945*, 1946.

⁸⁰ Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 29 januari 1947.

⁸¹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1949*, 1950.

⁸² Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1949*, 1950.

⁸³ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1955*, 1956.

⁸⁴ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen*, 20 oktober 1945.

⁸⁵ Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, *Toekenning subsidie over 1946*, 19 april 1947.

Rijksbijdrage voor 1950 van fl 1500,- verlaagd zou worden naar fl 1000,-.⁸⁶ Het bedrag was in 1950 echter weer fl 1500,-⁸⁷, maar in de twee daarop volgende jaren sloegen de bezuinigingen weer toe. In 1951 ontving de vereniging OE fl 1250,- en in 1952 kreeg zij fl 1000,- subsidie.⁸⁸ De bezuinigingen hebben niet lang geduurd, want in 1955 was de bijdrage weer teruggebracht naar fl 1500,-.⁸⁹ Naast de overheidssubsidie vroeg de vereniging vanaf 1952 ook een bijdrage van de gemeente Enkhuizen van fl 500,- ter ondersteuning van al hun werkzaamheden.⁹⁰ De gemeente had jarenlang volstaan met een bijdrage van fl 150,- per jaar. Maar de vereniging OE vond dit genoeg omdat deze bijdrage voornamelijk bedoeld was voor de exploitatie van het Waagmuseum en niet voor de restauratie van panden en andere activiteiten van de vereniging.⁹¹ Tot in 1957 heeft de gemeente Enkhuizen verschillende verzoeken om subsidie afgewezen. Het bestuur van de vereniging wees het College er daarom nog eens op de essentiële bijdrage van een vereniging als de vereniging OE aan het behoud van de cultuurhistorie van de stad. Het aandringen bij de gemeente heeft uiteindelijk resultaat gehad. Ludieke anekdote over het verkrijgen van subsidie is het verhaal van het stadhuis klokje. In vroeger tijden werd dit bijzondere klokje geluid voor aanvang van de gemeenteraadszittingen. Om het College van Burgemeester en Wethouders ook kennis te laten maken met het waardevolle aspect van erfgoed, heeft de vereniging OE aan het College verzocht om de traditie van het stadhuis klokje weer in ere te herstellen. Dit verzoek is door één van de leden ook in een krantenartikel in het *Algemeen Handelsblad* van 3 september 1958 naar voren gebracht.⁹² Het verzoek werd met veel enthousiasme ingewilligd⁹³ en kort daarop (in 1958) ontving de vereniging voor het eerst een subsidie van fl 500,-.⁹⁴ Met de subsidies die de vereniging van de overheid (rijk en gemeente) ontving, was zij in staat om meerdere monumenten te redden, die anderwijs verloren zouden zijn gegaan.

Naast de subsidies die de vereniging OE aanvroeg voor haar eigen werkzaamheden, trad zij ook op als intermediair tussen particulier en overheid bij het verkrijgen van middelen voor restauratie. Zo vond het bestuur van de vereniging OE het perceel Bagijnestraat 3 een zodanig karakteristieke woonvorm dat behoud en restauratie van het huis noodzakelijk werd geacht. Om dit te verwezenlijken was het echter wel nodig dat het pand eigendom werd van een instantie die de restauratie kon regelen

⁸⁶ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1949*, 1950.

⁸⁷ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1950*, 1951.

⁸⁸ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1952*, 1953.

⁸⁹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1955*, 1956.

⁹⁰ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen*, oktober 1952.

⁹¹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1957*, 1958.

⁹² Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1958*, 1959.

⁹³ College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen, *Brief van College van Burgemeester en Wethouders*, 1958.

⁹⁴ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1958*, 1959.

en het vervolgens ook kon onderhouden. In 1954 had de vereniging OE de gemeente verzocht om een tegemoetkoming bij de restauratie van dit monumentale pand, die zij echter niet ontving. Ook een poging om het pand door de gemeente te laten kopen was niet gelukt. Door intensieve bemiddeling vanuit de vereniging OE werd het pand uiteindelijk gekocht door de vereniging Hendrick de Keyser, die zorg droeg voor de restauratie en het verdere onderhoud.⁹⁵

Ook voor andere percelen heeft men met en namens de eigenaren van die percelen besprekingen gevoerd over de restauratie van die percelen. Bij restauraties van de panden, die soms omvangrijke restauraties nodig hadden, had men met de intermediaatiedienst van de vereniging OE meer succes bij het aanvragen van subsidie. Soms lukte het om aanvragen bij Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen te doen, zoals bij de aanvraag voor de panden Dijk 84-86. In dit specifieke geval uit 1956 heeft het ministerie in de eerste instantie de aanvraag afgewezen, maar heeft het ministerie na bemiddeling door vereniging OE de eigenaar toch toegezegd om 40% van de kosten op zich te nemen, te weten fl 2880,-.⁹⁶

In 1959 trad de vereniging als intermediair op voor de restauratie van de twee pakhuisen aan het Waaigat (kosten fl 55.000,-). Het Rijk nam een belangrijk deel van de kosten op zich. Men was bereid om een bijdrage te leveren van 40% tot een maximum van fl 22.000, nadat de vereniging de Rijkscommissie van Monumentenzorg om advies had gevraagd. De provincie had 8% van de kosten op zich genomen en de gemeente 4%. Op basis van deze bijdragen was de eigenaar in staat de panden te restaureren.⁹⁷

In de periode van 1947 tot 1960 heeft de vereniging restauraties laten uitvoeren aan 40 verschillende panden, die zonder de door de vereniging verkregen subsidiegelden verloren zouden zijn gegaan.⁹⁸

4.6 Activiteiten

Het bestuur van de vereniging OE kon pas na de Tweede Wereldoorlog van start gaan met de voorgenomen doelstellingen. Tot december 1945 had men nauwelijks de mogelijkheden om bij elkaar te komen voor vergaderingen.⁹⁹ Ondanks de beperkingen van de oorlog heeft het bestuur in december 1944 een actie gevoerd tegen het willekeurig kappen van bomen in de stad. De vereniging schreef een brief naar het gemeentebestuur van Enkhuizen over de gevolgen van willekeurig kappen en deed daarbij het verzoek maatregelen te nemen tegen die willekeurige kap. Binnen de vereniging was men zich ervan bewust dat de burgers vanwege de strenge winter in grote nood verkeerden en daarom

⁹⁵ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1956*, 1957.

⁹⁶ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1955*, 1956.

⁹⁷ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1959*, 1960.

⁹⁸ Vereniging Oud Enkhuizen, *Subsidieoverzicht gerestaureerde panden*, 8 april 1979.

⁹⁹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1994*, Uitgeverij Bijto, Enkhuizen 1994.

bomen gingen kappen. Daarom werd een plan ontwikkeld om zowel tegemoet te komen aan de behoeften van de burgers en de willekeurige kap tegen te gaan. Dit plan is aan de gemeente voorgelegd.¹⁰⁰ Hierop volgend liet de vereniging een pamflet verspreiden waarin men sprak over een plan van de gemeente om een groot aantal bomen te rooien en hiervan het hout onder de bevolking te verdelen. De vereniging drong er vervolgens bij de gemeente op aan om dit plan met spoed uit te voeren. In afwachting tot het uitvoeren van dit plan werd de burgers verzocht het kappen van de bomen te staken.¹⁰¹ De actie leidde echter niet tot het gewenste resultaat.¹⁰²

Na de oorlogsperiode begon het bestuur van de vereniging OE een actie tegen ontsierende reclame in de winkelstraat. Hiertoe werd een commissie ingesteld. Voorts werden de eigenaren van monumentale panden aangeschreven met het verzoek hun huis te laten restaureren. Hierbij werd het herbouwen in de oude stijl verschillende keren geopperd. Het bestuur wilde verschillende projecten wel ondersteunen door middel van subsidies.¹⁰³ Zoals uit de paragraaf financiële middelen al bleek, zijn de subsidies die de vereniging heeft weten te bemachtigen van belang geweest voor de restauratie van diverse panden. In 1947 werden pogingen aangewend om 'het poortje', dat vroeger in de Paktuinen stond en thans in het Rijksmuseum te Amsterdam is ondergebracht, weer in Enkhuizen te krijgen.¹⁰⁴ Het Rijksmuseum weigerde het poortje af te staan en het poortje staat nog steeds in de tuin van het Rijksmuseum. Dit werd ten zeerste betreurd door het bestuur. Zeker omdat de vereniging het plan had opgevat om Enkhuizen te ontwikkelen tot een museumstad en daarvoor was begonnen met de voorbereidingen van de studie naar de mogelijkheden hiertoe. Het poortje zou goed in het idee van een museumstad hebben gepast. Binnen de studie naar de mogelijkheden tot museumstad werd ook de mogelijkheid om Drommedaris een centrale rol te laten vervullen binnen het culturele leven van Enkhuizen meegenomen.¹⁰⁵

Ook de plaatsing van een molen zou volgens het plan van de vereniging OE een belangrijke bijdrage leveren aan de ontwikkeling van Enkhuizen tot museumstad. Het bestuur had bij de vereniging Hollandsche Molen informatie aangevraagd over de mogelijkheden tot het aankopen van een exemplaar.¹⁰⁶ De vereniging Hollandsche Molen liet de vereniging OE weten dat zij bereid waren mee te werken aan de aankoop van een molen. Daarnaast wees zij de vereniging OE ook op de hoge kosten die een dergelijke onderneming met zich mee bracht.¹⁰⁷ Naast het inwinnen van informatie bij

¹⁰⁰ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan het College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen*, 14 december 1944.

¹⁰¹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Pamflet*, december 1944.

¹⁰² Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1994*, Uitgeverij Bijto, Enkhuizen 1994.

¹⁰³ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1945*, 1946.

¹⁰⁴ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1947*, 1948.

¹⁰⁵ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1949*, 1950.

¹⁰⁶ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan vereniging De Hollandsche Molen*, 8 april 1950.

¹⁰⁷ Vereniging De Hollandsche Molen, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 14 april 1950.

Hollandsche Molen heeft het bestuur eigenaren van molens benaderd met de vraag of zij interesse hadden in de verkoop van de molen. Zo heeft de vereniging OE een brief gestuurd naar de gemeente Bussum, naar aanleiding van het bericht dat men daar de plaatselijke molen niet kon behouden, met het verzoek om molen De Wandelaar in Enkhuizen te huisvesten.¹⁰⁸ De poging om De Wandelaar te kopen mislukte omdat de kosten te hoog waren, desondanks bleef de vereniging het proberen tot 1954. Toen realiseerde het bestuur zich dat de aankoop en plaatsing van een molen in Enkhuizen per definitie te duur zou zijn.¹⁰⁹

In 1952 kreeg het bestuur de mededeling van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg dat door het ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting een regeling werd uitgewerkt, om gedurende de maanden februari en maart het uitvoeren van grotere schilderwerken te subsidiëren. Deze actie werd gevoerd ter bestrijding van de werkloosheid onder schilders. Aan de vereniging OE werd gevraagd om het uitvoeren van restauraties zo veel mogelijk te stimuleren.¹¹⁰ De vereniging probeerde zoveel mogelijk restauraties uit te voeren. Het aantal subsidieaanvragen voor restauraties was echter nog gering.

Naast activiteiten op het behoud van monumenten hield de vereniging zich ook bezig met de kennisopbouw over de stad. Om een totaal overzicht te krijgen van de literatuur over Enkhuizen, begon het bestuur van de vereniging OE met het aanleggen van een bibliotheek. De eerste schenking was afkomstig van Douwe Brouwer, na diens overlijden op 5 mei 1945.¹¹¹ Om het historische besef onder de jeugd aan te wakkeren, bracht de vereniging in 1946 een geschiedenisboekje uit met de titel *De Haringstad*. Dit werd naar basisscholen gestuurd als lesmateriaal. Voor meer wetenschappelijke achtergronden werkte het bestuur mee aan de totstandkoming van het maandblad *De Speelwagen*.¹¹² Ook kennis van de omgeving werd door de vereniging gestimuleerd. Ten eerste deed men dit door wederzijds lid te worden van verenigingen als Hendrick de Keyser, Bond Heemschut¹¹³ en Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond.¹¹⁴ Daarnaast organiseerde Oud Enkhuizen in samenwerking met zusterverenigingen, zoals Oud Edam¹¹⁵ en Oud Haarlem¹¹⁶, onderlinge

¹⁰⁸ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan de heer Haspels*, 27 april 1950.

¹⁰⁹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1954*, 1955.

¹¹⁰ Rijksdienst voor de Monumentenzorg, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 21 januari 1952.

¹¹¹ Mevrouw Brouwer-Kruger, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 1946.

¹¹² Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1946*, 1947.

¹¹³ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan de vereniging Hendrick de Keyser*, 29 september 1944 en de vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan de Bond Heemschut*, 9 oktober 1944.

¹¹⁴ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1954*, 1955.

¹¹⁵ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1947*, 1948.

¹¹⁶ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan de vereniging Oud-Haarlem*, juni 1948.

excursies.¹¹⁷ Ook werden er door uitwisseling van ideeën en eventuele samenwerking pogingen gedaan, het werkterrein van de particuliere monumentenorganisaties uit te breiden.¹¹⁸

4.7 Monumentenverordening

Naast financiële steun kreeg de vereniging ook met de gemeente en het Rijk te maken bij het opstellen van een monumentenverordening voor Enkhuizen. De eerste keer vond plaats in 1945 toen de vereniging werd bezocht door een functionaris van de Rijksbureau voor de Monumentenzorg, met als doel de monumenten in de stad in kaart te brengen.¹¹⁹ Terwijl de Rijksbureau voor de Monumentenzorg de monumenten van Enkhuizen in kaart bracht, maakte de Stichting Nederlands Kunstbezit een opgave van kunstschaten die tijdens de oorlog uit Nederland waren meegenomen door de Duitsers. Ook hierover werd informatie ingewonnen bij de vereniging OE.¹²⁰ Enkele jaren later werd de vereniging door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg erop gewezen dat zij de taak had om historische objecten te beschermen voor verkoop aan de kunsthandel en sloop.¹²¹ In 1952 deed de vereniging OE een verzoek bij het College van Burgemeester en wethouders voor het opstellen van een monumentenverordening.¹²² Het bestuur maakte zelf een start met een monumentenlijst. Deze bestond uit twee delen. Het eerste deel omvatte alle gebouwen die als historisch monument waren te kwalificeren en het tweede deel omvatte de gebouwen die belangrijk waren als object, als deel van een straatwand of op een andere manier. Met deze gegevens zou met de overheidsinstanties gewerkt kunnen worden aan het behoud van het stadsgezicht.¹²³ In 1959 was de monumentenlijst compleet. De vereniging verzocht het gemeentebestuur om aan de hand van deze lijst een verordening vast te stellen ter bescherming en het behoud van monumentale panden.¹²⁴ Opvallend is dat in al deze verzoeken en activiteiten, de vereniging OE werd beschouwd als hoofdverantwoordelijke in een uitvoerende rol van de overheidstaken.

¹¹⁷ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1947*, 1948.

¹¹⁸ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1951*, 1952.

¹¹⁹ Rijksbureau voor de Monumentenzorg, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 10 oktober 1945.

¹²⁰ Stichting Nederlands Kunstbezit, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 27 september 1945.

¹²¹ Rijksdienst voor de Monumentenzorg, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 26 augustus 1947.

¹²² Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen*, 1952.

¹²³ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1958*, 1959.

¹²⁴ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1959*, 1960.

4.8 Conclusie

De periode van 1945 tot 1960 kan gezien worden als de periode van positionering. Tijdens deze periode richtte de vereniging OE zich voornamelijk op het uit laten voeren van kleinschalige restauraties en het verspreiden van het historisch besef. De vereniging won langzaam aan naamsbekendheid en kreeg veel nieuwe leden. Ook ten opzichte van het Rijk en de gemeente liet de vereniging OE duidelijk van zich horen. Dit wierp vruchten af, toen de vereniging OE al in 1947 subsidie ontving van het Rijk. Toen de vereniging vervolgens in 1949 koninklijk goedgekeurd werd, heeft ze zichzelf definitief op de kaart gezet. De steun vanuit de gemeente bleef echter nog geruime tijd uit. Vanaf 1958 ontving de vereniging ook een financiële bijdrage van de gemeente. Door de bijdragen van gemeente en Rijk werd het voor de vereniging Oud Enkuizen mogelijk om restauraties uit te laten voeren bij particulieren.

Vlak na de oprichtingsdatum was het vooral de Vereniging die particulieren op restauratie wees. Vanaf halverwege de jaren vijftig nam het aantal aanvragen om subsidie vanuit de kant van de particuliere monumentenbezitters slechts in geringe mate toe.

De verantwoordelijkheid voor het vormen van het gemeentelijke monumentenbeleid werd in 1945 voornamelijk bij de vereniging Oud Enkuizen gelegd. Dit gold ook voor de exploitatie van de twee musea van de stad. Waar de vereniging Oud Enkuizen eigenlijk onafhankelijk behoorde te functioneren, werd ze door de gemeente en het Rijk benaderd als een uitvoerend orgaan dat zorg moest dragen voor het culturele bezit van de stad. In 1952 stimuleerde de vereniging OE de gemeente tot het opstellen van een gemeentelijke monumentenverordening.

Door de geringe mate waarop de gemeente zich bemoeide met de monumentenbescherming was er in deze periode geen sprake van inkapseling. Het was juist de vereniging Oud Enkuizen die initiatieven nam op het gebied van restauratie en het verfraaien van de historisch binnenstad. Wel was er in zekere mate sprake van dubbelfuncties binnen het bestuur. De voorzitter was een vooraanstaande zakenman, de vice-voorzitter was directeur van Gemeentewerken Enkuizen en de secretaris was de architect van meerdere belangrijke gemeentegebouwen. Het is daarom aannemelijk dat de vereniging in zijn algeheel de geschillen met gemeente Enkuizen uit de weg ging vanwege de verstrengeling van een deel van het bestuur met hun dagelijks werk.

5.1 De ontwikkeling van de vereniging Oud Enkhuizen

Na de oprichtingsperiode van 1945 tot 1960 kan de periode 1960-1975 gekenmerkt worden als een periode van toenemende bemoeienis met het beleid van de gemeente op het gebied van stadsontwikkeling.

De doelstellingen van de vereniging OE waren onveranderd. Wel werden de banden met de gemeente losser geworden nadat de vereniging afstand had gedaan van de verantwoordelijkheid van de exploitatie van het Waagmuseum en het Stadhuismuseum. Hierdoor werd het voor de vereniging mogelijk kritisch te worden voorbij de grenzen van het restauratiebeleid. De vereniging ging zich voortaan ook bezig houden met de bestemmingsplannen van de gemeente. De ontwikkeling om zich meer met het gemeentebestuur te bemoeien, stond niet op zichzelf. De inmenging werd voornamelijk gestimuleerd vanuit de achterban van de vereniging. In 1967 ontving het bestuur verschillende brieven van haar leden, waarin het bestuur werd verweten te weinig daadkracht te tonen en zich te passief op te stellen. Het idee bestond dat de vereniging OE zich niet bewust was van haar verantwoordelijkheden. Door de grote hoeveelheid aan particuliere organisaties, en het bestaan van overkoepelende organisaties als de Stichting Menno van Coehoorn, was dit ook onduidelijk geworden voor de leden.¹²⁵ De leden wezen de vereniging op haar doelstelling het historische uiterlijk van Enkhuizen te beschermen. Men was van mening dat het bestuur te weinig deed en zich te weinig standvastig opstelde wanneer er sprake was van protest tegen de plannen van de gemeente. Ook het zoeken van media-aandacht om druk uit te oefenen op de gemeente werd gestimuleerd vanuit de leden. De leden waren van mening dat artikelen in de krant namens de vereniging OE meer invloed zouden hebben dan inzendingen van individuen. De leden van de vereniging pleitte dat de vereniging OE haar taak een bredere invulling zou gaan geven. Het bestuur moest zich daarom niet alleen beperken tot het uitvoeren van restauraties, maar het zou ook aandacht moeten besteden aan het stadsbeeld in brede zin.¹²⁶

Op de kritiek van de leden heeft het bestuur van de vereniging OE gereageerd met de verklaring dat het niet altijd mogelijk is om een protest door te zetten, omdat sommige bestemmingsplannen om technische redenen nodig zijn. Dit was het geval bij het dempen van verschillende grachten in Enkhuizen.¹²⁷ Als verklaring voor de passieve houding van het bestuur bij verschillende andere ongewenste bestemmingsplannen, gaf het bestuur aan vaak op de hoogte te zijn gebracht van de

¹²⁵ J. van Strien, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 6 april 1970.

¹²⁶ Onbekende auteur, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 25 april 1967.

¹²⁷ College van Burgemeester en wethouders van Enkhuizen, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 14 november 1962.

(wijzigingen in de) bestemmingsplannen van de gemeente als die zich al in een vergevorderd stadium van de besluitvorming bevonden. Om voortaan meer kans te krijgen om te reageren op de bestemmingsplannen, heeft de vereniging de gemeente verzocht de vereniging eerder op de hoogte te stellen.¹²⁸

5.2 Bestuur en leden

Ook op organisatorisch vlak werden veranderingen doorgevoerd, zodat de vereniging daadkrachtiger kon optreden. Zo voerde het bestuur een verandering in de statuten door, namelijk dat de voorzitter en de secretaris voortaan de vereniging zouden kunnen vertegenwoordigen in en buiten rechten in plaats van het gehele bestuur.¹²⁹ De samenstelling van het bestuur kreeg in de periode 1960—1975 enkele wijzigingen (zie bijlage 2). De heer Sybrandy was in het begin van deze periode nog de voorzitter van het bestuur. In 1970 werd opgevolgd door de huisarts R.K.H. van der Feltz van der Sloot. Andere wijziging in het bestuur was het aftreden van de architect Fledderus als secretaris in 1971. Hij werd opgevolgd door mevrouw W.M. Rood.

5.3 Financiële middelen

Vanaf 1960 ontving de vereniging OE jaarlijks fl 1500,- van het Rijk en van de gemeente fl 500,-.¹³⁰ Verschillende verzoeken om een verhoging van de jaarlijkse bijdrage van zowel het Rijk als de gemeente werden niet gehonoreerd.¹³¹ Wel slaagde de vereniging er steeds vaker in om als intermediair op te treden tussen particuliere en de gemeentelijke eigenaren van monumenten. In 1961 ontving de vereniging een subsidieaanvraag van het bestuur van de West-Friese Munt voor de restauratie van een pand aan de Westerstraat. Aangezien het een restauratie betrof die de vereniging OE niet alleen kon bekostigen, werd een extra financiële bijdrage gevraagd aan het Rijk.¹³² Het Rijk ging akkoord met de extra bijdrage, waardoor het pand kon worden gerestaureerd. Ter ere van haar 25-jarig jubileum in 1969 ontving de vereniging een bijdrage van de gemeente van fl 25000,- uit handen van wethouder Visser. Deze bijdrage was bestemd voor het uitvoeren van

¹²⁸ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan de heer J. van Strien*, 10 oktober 1970.

¹²⁹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Verslag jaarvergadering*, 3 januari 1974.

¹³⁰ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag*, 1960 en 1961.

¹³¹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan de Staatssecretaris van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen*, 1961.

¹³² Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag*, 1961.

verschillende restauraties en werd door de gemeente geschonken als blijk van waardering voor een jarenlange goede samenwerking.¹³³

Deze blijk van waardering heeft zich vervolgens doorvertaald in de toestemming door de gemeente Enkhuizen om de subsidie te verhogen tot een jaarlijks bedrag van fl 750,- (was fl 500,-).¹³⁴ Met de ontvangen middelen is de vereniging in staat geweest om meer restauraties uit te laten voeren en een buffer op te bouwen voor grote projecten.

5.4 Huisvesting vereniging

Eén van de doelstellingen van vereniging OE was het aanleggen van een collectie van boeken over Enkhuizen. Door leden en andere geïnteresseerden werden regelmatig boeken geschonken waardoor de collectie zich kon uitbreiden. Ook foto- en filmmateriaal werd verzameld en gearhiveerd. Tot 1964 had de vereniging echter geen eigen ruimte om de collectie onder te brengen en werd die bewaard bij de bestuursleden thuis.

Met het uitbreiden van de collectie en een professionalisering van het beheer werd een eigen archiefruimte echter noodzakelijk. Daarom diende het bestuur bij de gemeente het verzoek in om de voormalige theekoepel aan de Oosterhavenstraat te gebruiken als archief.¹³⁵ De gemeente stemde hiermee in, op voorwaarde dat de elektriciteitskosten en overige inrichting en onderhoud voor de rekening van de vereniging zouden zijn.¹³⁶

Na enkele jaren (1970) kwam het verzoek vanuit de gemeente om een hoofdarbeider overdag werkzaamheden te laten verrichten. De gemeente zou dan voortaan de onderhoudskosten en elektriciteitskosten voor haar rekening zou nemen. De hoofdarbeider bleek echter psychisch niet in orde en ging, volgens de vereniging, onverantwoord met het gebouw om.¹³⁷ In een onderhoud tussen de heer Fleddéus, secretaris van de vereniging OE, en de gemeentesecretaris werd afgesproken dat de gemeente niet zou overgaan tot het ontslaan van de hoofdarbeider. Wel werd er een rookverbod ingesteld, de kachel kreeg een thermostaat en de dienst van Sociale Zaken zou controle uitoefenen over de werkzaamheden van de hoofdarbeider.¹³⁸ In 1974 liet vereniging OE weten geen gebruik meer

¹³³ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan het College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen*, 19 september 1969.

¹³⁴ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag*, 1973.

¹³⁵ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan het College van Burgemeester en wethouders van Enkhuizen*, 11 juni 1964.

¹³⁶ College van Burgemeester en wethouders van Enkhuizen, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 3 juli 1964.

¹³⁷ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan het College van Burgemeester en wethouders van Enkhuizen*, 3 juni 1970.

¹³⁸ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan College van Burgemeester en wethouders van Enkhuizen*, 10 oktober 1970.

te willen maken van de theekoepel en bedankte zij de gemeente voor het bruikleen. De reden van opzegging werd niet gegeven.¹³⁹

5.5 Overleg met de gemeente Enkhuizen

Na jaren van aansporingen vanuit de vereniging OE werd in 1960 een monumentenverordening vastgesteld door de gemeenteraad. Deze verordening zou als richtlijn dienen bij het beoordelen van verschillende panden ten aanzien van behoud en restauratie.¹⁴⁰ Een jaar later werd een Monumentencommissie benoemd. Deze commissie zou bestond uit één bestuurslid van de vereniging OE en twee leden van de gemeenteraad.¹⁴¹ Vanuit de vereniging OE nam de bestuurslid D. Ybema, tevens directeur van gemeentewerken Enkhuizen, zitting in de commissie.¹⁴² Door leden van het bestuur van de vereniging OE zitting te laten nemen, gaf de gemeente aan lokale binding belangrijk te vinden. Niet alle gemeenten betrekken de particuliere monumentenorganisaties namelijk bij de Monumentencommissie.¹⁴³

Het was initieel de bedoeling dat de Monumentencommissie zorg zou dragen voor het opstellen van de gemeentelijke monumentenlijst. Het gemeentebestuur besloot echter dat dit een taak van Dienst Gemeentewerken zou worden. Omdat vanuit de Rijkcommissie voor de Monumentenzorg in dezelfde tijd een rijkslijst van monumenten werd opgesteld, maakte de Dienst Gemeentewerken geen aanstalten om de gemeentelijke monumentenlijst samen te stellen. Ook rond de Monumentencommissie was het stil, na haar installatie hadden de leden niet meer vergaderd, ondanks het feit dat de heer Ybema vanuit zowel de vereniging als de dienst gemeentewerken bestuurslid van de commissie was.¹⁴⁴

In 1967 hielden de bestuursleden P. Sybrandy, D. Fleddérus en S.Spoelstra een bespreking met burgemeester van Enkhuizen, Y.H. de Zeeuw. Hierbij lag de nadruk op het geringe contact tussen het gemeentebestuur en de vereniging OE. De vereniging OE had van enkele leden het verwijt gekregen te weinig daadkrachtig te zijn ten opzichte van plannen van de gemeente. Het bestuur van de vereniging OE was van mening dat dit falen van de vereniging voor een deel te wijten was aan het gebrek aan communicatie met het gemeentebestuur. Het gesprek met de burgemeester was voornamelijk bedoeld als een oriënterend gesprek, waarin de vereniging de wens heeft uitgesproken om op frequentere basis overleg te plegen. Ook werd gesproken over de noodzaak van een gemeentelijke monumentenlijst. Het

¹³⁹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan College van Burgemeester en wethouders van Enkhuizen*, 12 mei 1970.

¹⁴⁰ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1960*, 1961.

¹⁴¹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1961*, 1962.

¹⁴² Secretaris van Enkhuizen, *Verslag van bespreking Burgemeester en Wethouders met delegatie bestuur van de vereniging Oud Enkhuizen*, 23 oktober 1969.

¹⁴³ Stoelhorst J., 2002. *Monumentencommissies in beweging*, Roelandsveen: Drukkerij Bakker, p. 49.

¹⁴⁴ Vereniging Oud Enkhuizen, *Ledenbrief 1961*, 1962.

toepassen van sancties in geval van slecht onderhoud of beheer van monumenten kon niet worden gebaseerd op een gemeentelijke monumentenlijst. De vereniging OE was echter van mening dat het kweken van onderling begrip tussen de vereniging en particuliere eigenaar over het onderhoud van en eventuele aanpassingen aan een pand noodzakelijk was om tot compromissen te komen. Hiervoor had de vereniging de steun van de gemeente nodig. Met het opstellen van gemeentelijke monumentenlijst zou hier een forse impuls aan worden gegeven. Deze lijst zou als basis kunnen dienen voor overleg tussen de vereniging en de eigenaren van monumentale panden inzake de aanpassing en het onderhoud van monumentale panden. Daarom stelde vereniging OE voor om de Monumentencommissie nieuw leven in te blazen en het opstellen van gemeentelijke monumentenlijst onder haar taak te laten vallen. Wel moest men bepalen in hoeverre de gemeentelijke regelingen rechtelijke bestaansrecht kregen ten aanzien van de bescherming van monumenten na het totstandkomen van de Monumentenwet van 1961. Vanuit de vereniging OE werd voorgesteld dat de Monumentencommissie zorg zou dragen voor de inventarisatie, het bijhouden van de gemeentelijke monumentenlijst, het stimuleren van onderhoud en het bieden van steun bij de feitelijke monumentenzorg. Daarnaast sprak het bestuur zijn wens uit dat de Monumentencommissie nauw zou worden betrokken bij de beoordeling van bouw- en saneringsplannen.¹⁴⁵

In 1969, het jaar dat R.K.H. van der Feltz van der Sloot tot voorzitter verkozen was, werd het bestuur opnieuw door het gemeentebestuur uitgenodigd voor een bespreking. Ook tijdens deze bespreking gaf het bestuur aan dat meer samenwerking tussen de vereniging OE en het gemeentebestuur gewenst was, wilde men meer bereiken. De vereniging voelde zich namelijk beperkt in haar mogelijkheden door het beperkte budget. Daarnaast kreeg de vereniging niet altijd medewerking van eigenaren van monumentale panden om hun eigendom te laten restaureren. Hiervoor waren dwangmaatregelen nodig en de vereniging wilde daarom samenwerking met de gemeente. Ook werd het gemeentebestuur herinnerd aan het sluimerende bestaan van de Monumentencommissie. De twee gemeenteraadsleden waren inmiddels geen raadslid meer en D. Ybema was al gepensioneerd. Vanuit het gemeentebestuur kwam het voorstel om de vereniging OE de gemeentelijst op te laten stellen. Ook zou de vereniging bij kleine restauraties in samenwerking treden met de dienst gemeentewerken.¹⁴⁶

Na een bespreking met de Rijksdienst voor Monumentenzorg kwam echter definitief naar voren dat de gemeentelijke Monumentencommissie geen functie meer had, nu de nieuwe monumentenwet (1961) van kracht was.¹⁴⁷ In 1971 werd de Monumentencommissie, in samenspraak met de Dienst Gemeentewerken, de gemeente Enkhuizen en het Zuiderzeemuseum opgeheven. De taak van het

¹⁴⁵ Vereniging Oud Enkhuizen, *Ledenbrief 1967, 1968*.

¹⁴⁶ Secretaris van Enkhuizen, *Verslag van bespreking Burgemeester en Wethouders met delegatie bestuur de vereniging Oud Enkhuizen*, 23 oktober 1969.

¹⁴⁷ H. Janse namens de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 10 januari 1971.

opstellen van de gemeentelijke monumentenlijst werd de verantwoordelijkheid van een gespreksgroep van afgevaardigden van deze partijen en de gemeenteraad.¹⁴⁸ De notulen van deze gespreksgroep zouden dan naar de Rijksdienst voor de Monumentenzorg worden gezonden, zodat de afdelingen Restauratie en Stedebouw rekening konden houden met problemen en meningen. De gespreksgroep werd niet gecoördineerd vanuit de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, maar zou worden ondergebracht binnen de N.V. Stadsherstel die in 1971 in oprichting was.¹⁴⁹

In 1971 werd de vereniging ook opnieuw benaderd om zorg te dragen voor een collectie van de gemeente Enkhuizen. Ditmaal ging het om het historisch archief van de gemeente Enkhuizen. De vereniging OE vond oudbestuurslid D. Appel bereid om de verzorging van het archief op zich te nemen. De vergoeding, fl 1200,-, zou door de gemeente Enkhuizen worden betaald en via de vereniging OE aan D. Appel overgemaakt.¹⁵⁰ De vergoeding werd niet als subsidie verstrekt, omdat het een vertekend beeld zou geven van de financiële toestand van de vereniging.¹⁵¹

In 1972 sprak de vereniging OE haar zorg uit over de staat waarin de collectie van het gemeentearchief en het Stadhuis museum zich bevond en de vereniging spoorde de gemeente Enkhuizen aan om een gemeentemuseum in te richten waarbinnen de objecten op de juiste manier zouden worden geconserveerd. De vereniging was niet van plan om hier een directe medewerking te verlenen. Wel raadde ze de gemeenteraad aan om deskundigen aan te trekken en financiële middelen beschikbaar te stellen om de collectie te beschermen.¹⁵²

¹⁴⁸Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen*, 4 maart 1971.

¹⁴⁹H. Janse namens de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 10 januari 1971
en

College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 20 april 1971.

¹⁵⁰College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 7 januari 1971.

¹⁵¹Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen*, 4 maart 1971.

¹⁵²Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen*, 7 december 1972.

5.6 Samenwerking met andere organisaties

In 1960 werd het onderzoek naar de mogelijkheden voor de Drommedaris als cultureel centrum voortgezet. De Culturele Commissie van de Stichting Internationaal Studenten Centrum de Drommedaris, die op dat moment het oude monument beheerde, wilde in samenwerking met de vereniging OE een tentoonstelling samenstellen in de Drommedaris.¹⁵³

Ook met andere historische verenigingen werd het versterken van de onderlinge banden voortgezet. Tijdens een gesprek in 1968 met andere historische verenigingen in West-Friesland werd besproken om de onderlinge communicatie te versterken.¹⁵⁴ In eerste plaats richtte men zich in onderlinge samenwerking op het organiseren van activiteiten. Ook werden er lezingen gegeven, waarvoor contacten werden onderhouden met deskundigen op het gebied van monumentenbescherming, . De activiteiten die Oud Enkhuizen met andere verenigingen organiseerde, werden over het algemeen goed bezocht. De Streekmiddag, een jaarlijks evenement georganiseerd door Historisch Genootschap Oud West-Friesland, werd in augustus 1971 georganiseerd door de vereniging OE en door ruim 275 deelnemers bezocht.¹⁵⁵

Na 1970 ontwikkelde een samenwerking zich tussen de particuliere organisaties in hun gezamenlijk optreden tegen ongewenste bestemmingsplannen van de gemeentelijke overheden. Zoals al eerder aangegeven, wilde de vereniging OE niet meer door bestemmingsplannen van de gemeente Enkhuizen worden overrompeld zoals dat in het verleden was gebeurd.¹⁵⁶ Toen de gemeente Enkhuizen in 1971 van plan was om de oude stadsmuur omwille van het recreatiegebied te doorbreken, verzocht de vereniging OE bevriende particuliere monumentenorganisaties in West-Friesland gezamenlijk protest aan te tekenen.¹⁵⁷ Deze protestactie werd ook gesteund door de Bond Heemschut en Stichting Menno van Coehoorn.¹⁵⁸ De actie heeft echter geen effect gehad.

¹⁵³ Vereniging Vreemdelingen Verkeer te Enkhuizen, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 17 april 1961.

¹⁵⁴ Secretaris van Oud-Westfriesland, *Verslag van een bespreking met historische verenigingen*, 27 mei 1968.

¹⁵⁵ Historisch genootschap Oud West-Friesland, *Mededelingenblad nr. 28*, augustus 1971.

¹⁵⁶ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan het secretariaat van de Stichting Menno van Coehoorn*, 19 februari 1972.

¹⁵⁷ Bestuur van de Bond Heemschut, *Brief aan Gemeente Enkhuizen*, 14 december 1971.

¹⁵⁸ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan het secretariaat van de Stichting Menno van Coehoorn*, 19 februari 1972.

5.7 Ontsluiting van de historische binnenstad

De jaarlijkse besprekingen met de gemeente Enkhuizen wierpen hun vruchten af. Door het herhaaldelijk aandringen van de vereniging OE om eerder in het proces van besluitvorming rond bestemmingsplannen betrokken te worden, werd de onderlinge communicatie tussen de gemeente en de vereniging OE verbeterd. Voor de gemeente Enkhuizen was dit niet altijd gunstig, want door de verbeterde informatievoorziening werd het voor de vereniging OE gemakkelijker om krachtig op te treden tegen ongewenste bestemmingsplannen.

In 1971 presenteerde de gemeente Enkhuizen het ontwerp structuurplan van de sanering van de binnenstad. De vereniging OE werd, samen met het bestuur van de Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen en het bestuur Stichting Enkhuizen Bloemenstad, door de Enkhuizer Ondernemers Bond uitgenodigd om te discussiëren over dit ontwerp.¹⁵⁹ De vereniging OE stond negatief tegenover ontwerp structuurplan omdat de verkeersring, die de gemeente Enkhuizen wilde ontwikkelen voor een betere doorstroming van en naar de binnenstad, het historische karakter van de binnenstad aan zou tasten. Het plan behelsde voornamelijk verbreding van de verkeerswegen aan de noordkant van Enkhuizen (zie bijlage 6). Deze extra route zou worden aangelegd vanaf de Noorderweg, en vervolgens langs de begraafplaats en het recreatiegebied Enkhuizer Zand in de richting van de ingang van het Zuiderzeemuseum moeten lopen. Hierdoor moest een deel van het Wilhelminaplantsoen en een deel van de zeemuur, aan de kant van het recreatiegebied Enkhuizer Zand, worden doorbroken. De route zelf zou een brede weg worden maar ook de wegen die hierop aansloten zouden worden verbreed. Voor de vereniging OE was dit esthetisch onaanvaardbaar.¹⁶⁰ Daarnaast was men het niet eens met het plan om een industrieterrein te plannen in het historische gedeelte van de stad. Bovendien was de gemeenteraad van plan om de vestingwal op meerdere punten te doorbreken om meerdere verbindingen te maken met de ring om de binnenstad van Enkhuizen.¹⁶¹ Ook andere particuliere monumentenorganisaties uit de omgeving en de Bond Heemschut dienden bezwaarschriften in bij de gemeente Enkhuizen.¹⁶² Na een bespreking tussen de vereniging OE en de commissie Stad en Dorp in Noord-Holland ontstonden ideeën om de binnenstad van Enkhuizen tot beschermd stadsgezicht te

¹⁵⁹ Enkhuizer ondernemers ENMB, *Brief aan Vereniging Oud Enkhuizen*, 12 mei 1971.

¹⁶⁰ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan het College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen*, 18 mei 1971.

¹⁶¹ Bond Heemschut, *Brief aan de College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen*, 26 mei 1971.

¹⁶² College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 28 juli 1971.

laten verklaren. Artikel 20 van de Monumentenwet maakte dit mogelijk en de procedure werd gestart.¹⁶³

Ondanks toezeggingen van het gemeentebestuur dat zij alle bezwaren in overweging nam, ging de gemeente door met de voorbereidingen voor het ontwerp structuurplan. Zij stelde aan de gemeenteraad voor om verschillende panden aan te kopen. Deze handelingen werden niet door de vereniging OE gewaardeerd, zeker niet aangezien de versie van ontwerp structuurplan van 1971 ook geen goedkeuring genoot bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en de Provinciale Planologische Dienst.¹⁶⁴ Uit bezorgdheid voor het verdwijnen van het historische karakter van de stad ging de vereniging OE verder met de aanvraag tot vaststelling van beschermd stadsgezicht voor delen van Enkhuizen. De aanvraag werd gedaan voor de vestinggracht en vestingwallen, de zeemuur en een zo groot mogelijk gedeelte van de historische binnenstad.¹⁶⁵

Om de druk op de gemeente Enkhuizen op te voeren stuurde de vereniging ook verschillende persberichten naar het *Noord-Hollands Dagblad* en de *Enkhuizer Courant*.¹⁶⁶

Deze publiciteit leidde ertoe dat een makelaar in Enkhuizen een poging deed om één van de panden die de gemeente Enkhuizen wilde kopen te verwerven. De verkoper handelde hierbij onrechtmatig waardoor de koop niet door kon gaan. Maar het College van Burgemeester en Wethouders voelde zich hierdoor wel verplicht om de gemeenteraad mee te delen dat de aankoop van de huizen alleen uit zakelijk belang was geschied en dat er nog geen sprake zou zijn van sloop. Daarna werd het bestuur van de vereniging OE uitgenodigd voor een gesprek waarbij de gemeente Enkhuizen aangaf voortaan rekening te houden met eventueel optreden van de vereniging.¹⁶⁷ Eén van de aangekochte panden is later dat jaar alsnog gesloopt zonder dat daarvoor een sloopvergunning was uitgegeven. Het pand was echter in zo'n slechte staat dat het op last van de gemeente en met goedkeuring van de Bond Heemschut alsnog naar de vlakte ging. Wel werd achteraf een sloopvergunning verleend met de voorwaarde dat het bewaard gebleven (historisch) materiaal aan het Zuiderzeemuseum zou worden geschonken.¹⁶⁸

In januari 1972 gaf de staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk te kennen dat de aanvraag voor beschermd stadsgezicht werd behandeld en dat de ontwikkeling rond het ontwerp

¹⁶³ T.Koot, secretaris van het bestuur van de Bond Heemschut, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 2 september 1971.

¹⁶⁴ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan de gemeenteraad van Enkhuizen*, 7 september 1971.

¹⁶⁵ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan de minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk*, 11 september 1971.

¹⁶⁶ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan de Bond Heemschut*, 11 september 1971.

¹⁶⁷ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan de Bond Heemschut*, 29 september 1971.

¹⁶⁸ Bond Heemschut, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 21 oktober 1971.

structuurplan werd gevolgd bij het ministerie.¹⁶⁹ Hierop volgend stuurde de vereniging OE een brief naar de staatssecretaris met het verzoek prioriteit te geven aan de aanvraag¹⁷⁰, omdat de gemeente Enkhuizen verder ging met haar voorbereidingen.

In september 1972 ging het College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen akkoord met de herziening van het structuurplan.¹⁷¹ Het ontwerp werd vervolgens als een tentoonstelling aan de burgers gepresenteerd en werden de particuliere monumentenorganisaties in staat gesteld om op de plannen te reageren.¹⁷² Ook in het nieuwe structuurplan wilde de gemeente Enkhuizen niet afwijken van het idee om een extra toegangsweg naar de binnenstad aan te leggen. Vanwege de toenemende drukte van toeristen naar het Zuiderzeemuseum en het Enkhuizer Zand¹⁷³, voelde de gemeente Enkhuizen zich tot deze maatregelen genoodzaakt. Na het openbaar maken van het nieuwe structuurplan reageerde de vereniging OE met een bezwaarschrift. De gemeente Enkhuizen ontving eveneens bezwaarschriften van het historisch genootschap West-Friesland, de Stichting Enkhuizen Bloemenstad, de Bond Heemschut, de Stichting Menno van Coehoorn, de A.N.W.B. en de Antirevolutionaire Kiesvereniging Nederland en Oranje in Enkhuizen.

De bezwaarschriften hadden invloed op de ontwikkelingen van het ontwerp structuurplan. Eind 1972 gaf het College van Burgemeester en Wethouders aan dat men de meningsverschillen met de particuliere monumentenorganisaties over de ontsluiting van het Enkhuizer Zand nog te groot vond om het ontwerp structuurplan in deze staat door te voeren. Onder andere de breedte van de aanvoerweg moest worden herzien, omdat hier de meeste kritiek op was geleverd. Daarnaast had het College van Burgemeester en Wethouders geen rekening gehouden met voetgangers en fietsers die ook gebruik moesten maken van dezelfde aanvoerroute. Waarschijnlijk was het niet nodig om een extra brede weg te laten aanleggen, aangezien toeristen het recreatiegebied Enkhuizer Zand ook vanaf een andere kant wisten te bereiken. De keuze voor alternatieve routes, zoals door de particuliere monumentenorganisaties waren voorgesteld, werd echter om praktische en/of esthetische redenen door het College van Burgemeester en Wethouders niet plausibel gevonden. Een extra route naar het Zuiderzeemuseum werd zeer nodig geacht, aangezien het Zuiderzeemuseum per jaar ongeveer door 300.000 bezoekers werd bezocht, met topdagen van 6000 tot 8000 bezoekers. In december 1972 was

¹⁶⁹ H.J.L. Vonhoff, staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 20 januari 1972.

¹⁷⁰ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan H.J.L. Vonhoff, staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk*, 17 mei 1972.

¹⁷¹ College van Burgemeester en Wethouders, *Brief aan Vereniging Oud Enkhuizen*, 20 september 1972.

¹⁷² Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan het bestuur van de Stichting Menno van Coehoorn*, 30 oktober 1972.

¹⁷³ Het Enkhuizer Zand is het recreatiegebied dat zich achter de zeemuur van Enkhuizen bevindt.

de nota over de ontsluiting van de stad aan de gemeenteraad van Enkhuizen voorgelegd.¹⁷⁴ De gemeenteraad heeft hiermee ingestemd.¹⁷⁵

Een maand later, januari 1973, kwam een nieuw ontwerp structuurplan gereed. Hierin waren de bezwaren vanuit de particuliere hoek meegewogen. De particuliere monumentenorganisaties werden opnieuw uitgenodigd voor een voorlichtingsavond waarbij het ontwerp werd gepresenteerd.¹⁷⁶

Het College van Burgemeester en Wethouders kreeg na de voorlichtingavond weer een groot aantal schriftelijke reacties, 112 in totaal.¹⁷⁷ De plannen zijn uiteindelijk maar voor een klein gedeelte uitgevoerd. De Noorderweg is niet verbreed en er is ook geen extra weg aangelegd in het Wilhelminaplantsoen richting het recreatiegebied Enkhuizer Zand.

¹⁷⁴ College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen, *Nota: Ontsluiting Enkhuizer Zand*, 28 december 1972.

¹⁷⁵ College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen, *Brief aan Vereniging Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen*, 15 januari 1973.

¹⁷⁶ College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen, *Brief aan de Vereniging Oud Enkhuizen*, 12 januari 1973.

¹⁷⁷ College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen, *Brief aan de Vereniging Oud Enkhuizen*, 5 april 1973.

5.8 Spaarbekken

Naast de gezamenlijke actie van de particuliere monumentenorganisaties tegen het ontwerp structuurplan van de gemeente Enkhuizen zijn de partijen ook in de bres gesprongen om het historische stadsgezicht van Enkhuizen te beschermen. Begin 1973 kondigde het Provinciaal Waterleidingsbedrijf van Noord-Holland aan plannen te ontwikkelen om een spaarbekken aan te leggen in het IJsselmeer ten zuid-oosten en oosten van Enkhuizen. Dit was in opdracht van de Raad van Waterstaat.

Het spaarbekken zou een behoorlijke omvang hebben, met uitbreidingsmogelijkheden tot 5000 ha.¹⁷⁸ De gemeente Enkhuizen en de particuliere monumentenorganisaties vreesden dat dit het uitzicht op de stad vanaf de dijk naar Lelystad zou aantasten.¹⁷⁹ Er werd een werkgroep ingesteld die de gemeenteraad moest overtuigen een motie in te dienen. De particuliere monumentenorganisaties werden verzocht om ook bezwaarschriften te sturen.¹⁸⁰ De vereniging OE schreef op haar beurt een bezwaarschrift en wees de Raad van Waterstaat erop dat het spaarbekken het uitzicht naar het nieuwe buitengedeelte van het Zuiderzeemuseum zou belemmeren. Omdat de toewijzing van het Zuiderzeemuseum aan deze kant van het IJsselmeer veel voeten in de aarde had gehad, verzocht de vereniging OE de Raad van Waterstaat een andere locatie te vinden voor het spaarbekken.¹⁸¹ Door de vele bezwaren zijn de plannen voor de ontwikkeling van een spaarbekken niet doorgegaan.

¹⁷⁸ Werkgroep Spaarbekken, *Brief aan het secretariaat van de Raad van de Waterstaat*, 6 april 1973.

¹⁷⁹ College van Burgemeester en Wethouder, *Brief aan o.a. Minister van Verkeer en Waterstaat*, 8 januari 1973.

¹⁸⁰ Werkgroep Spaarbekken Enkhuizen, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, maart 1973.

¹⁸¹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan de Raad van de Waterstaat*, 1973

5.9 Conclusie

De periode van 1960 tot 1975 kan worden gezien als de periode waarin de vereniging OE zich bewust wordt van haar taak als monumentenorganisatie. De vereniging deed goed werk op het gebied van restauraties. Ze ontving steeds meer aanvragen om subsidie en trad regelmatig op als intermediair tussen het Rijk en de particulier. Op het gebied van monumentenbescherming en het behoud van het historische stadsgezicht verlangden verschillende leden echter meer daadkracht, zeker wanneer het ging om bestemmingsplannen van de gemeente. Het bestuur diende zich meer op te stellen als een collectief van particulieren die zich inzetten voor de monumentenbescherming. De vereniging Oud Enkhuizen verdedigde zich met de verklaring dat zij pas op een laat stadium op de hoogte werden gesteld van de plannen van de gemeente. Men kan zich echter afvragen of dit zo had hoeven zijn, aangezien de directeur van Gemeentewerken Enkhuizen zitting had in het bestuur. Ook de Monumentencommissie, gevormd op basis van de monumentenverordening van 1960, kwam niet van de grond, ondanks het feit dat een lid van Vereniging Oud Enkhuizen zitting had.

Nadat een bestuurswisseling had plaatsgevonden, in ieder geval bij de belangrijkste functies, ontstond een (enigszins) structureel overleg tussen de gemeente Enkhuizen en de vereniging OE. Ook uitte het nieuwe bestuur meer kritiek op de bestemmingsplannen van de gemeente. Contacten met andere particuliere monumentenorganisaties werden hierbij benut. Gezamenlijk probeerde men een blok te vormen tegen de gemeente en het Rijk. Ten aanzien van het structuurplan van de gemeente Enkhuizen kan men zeggen dat de eensgezinde acties resultaat hebben geboekt. De plannen werden heroverwogen. Na deze gezamenlijke acties van het particulier initiatief is bij de gemeente het besef ontstaan dat er rekening moest worden gehouden met deze organisaties. Voor de gemeente Enkhuizen heeft dit ook in positieve zin gewerkt. Samen met de particuliere monumentenorganisaties heeft de gemeente kunnen voorkomen dat het spaarbekken in het IJsselmeer werd geplaatst.

In de periode van 1960 tot 1975 is geen sprake van inkapseling. Door of ondanks de dubbelfuncties in het eerste bestuur kwam de doelstelling van de vereniging, om zich te bemoeien met het beleid van de gemeente, nog niet geheel uit de verf. Pas nadat het bestuur was gewisseld, werd hiermee een begin gemaakt. Deze opstelling werd verder ontwikkeld in de periode 1975-1990, toen de vereniging OE voor een deel uitgroeide tot actiegroep. Dit komt in het volgende hoofdstuk aan de orde.

6.1 De ontwikkeling van de vereniging Oud Enkhuizen

Vanaf 1975 veranderde de taak van de vereniging OE. Dit werd mede veroorzaakt door de oprichting van de N.V. Stadsherstel, op initiatief van de gemeente. Deze Naamloze Vennootschap zou onafhankelijk van de vereniging OE en gemeente Enkhuizen gaan opereren en richtte zich op restauraties van historische panden. Het aanvragen van subsidies ten behoeve van de restauraties verliep echter niet gemakkelijk. In 1978 werd daarom de Stichting Stadsherstel in leven geroepen. Deze stichting zou makkelijker aanvragen kunnen doen voor rijkssubsidies dan een Naamloze Vennootschap. Het bestuur bestond uit dezelfde leden als de N.V. Stadsherstel.¹⁸² Binnen dit bestuur namen ook (oud) leden van de vereniging OE zitting, te weten R.K.H. van der Feltz van der Sloot en J.M.M. Engels. De overige leden bestonden uit personen uit het bedrijfsleven en een lid van de gemeenteraad van Enkhuizen.¹⁸³ Hoewel de vereniging OE zich nog wel met aanvragen voor restauratiesubsidies bemoeide, werd deze taak voor een deel overgenomen door Stichting Stadsherstel. De manier waarop de Stichting Stadsherstel functioneerde, was echter anders. Waar de vereniging OE voornamelijk eigenaren van monumentale panden ondersteunde met restauratiesubsidies, kocht de Stichting Stadsherstel panden aan, liet ze restaureren en verkocht ze vervolgens weer door aan particulieren en in sommige gevallen aan de gemeente Enkhuizen.¹⁸⁴ Daartegenover stond dat vanaf 1975 de vereniging OE nauwer betrokken raakte bij de aanvraag voor beschermde monumenten. In 1978 verzocht de vereniging OE de Rijksdienst voor de Monumentenzorg om vijf panden op te lijst te laten plaatsen.¹⁸⁵ Ook vanuit particuliere eigenaren en de gemeente werden regelmatig voorstellen gedaan aan het adres van de minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk. Over deze aanvragen gaf de vereniging vervolgens, gevraagd en ongevraagd, haar advies.¹⁸⁶ Naast de zorg om monumenten raakte de vereniging nauw betrokken bij archeologisch onderzoek. Vanuit de vereniging OE werd in 1980 een Archeologische Werkgroep ingesteld. Voor verschillende opgravingen werden de stichting Menno van Coehoorn en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg erbij betrokken.¹⁸⁷

¹⁸² Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1979*, p. 41.

¹⁸³ Directie van de N.V. Stadsherstel Enkhuizen, *Jaarverslag over 1982*, 1 juni 1983.

¹⁸⁴ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan het bestuur van de Stichting Stadsherstel*, mei 1983.

¹⁸⁵ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan Rijksdienst voor de Monumentenzorg*, 5 juli 1978.

¹⁸⁶ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan de minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk*, 4 juni 1977.

¹⁸⁷ Vereniging Oud Enkhuizen, *Ledenbrief*, oktober 1984.

In 1980 drong de vereniging OE bij gemeente Enkhuizen nogmaals aan op het vormen van de Monumentencommissie, die sinds 1960 een sluimerend bestaan leidde. De opstelling van de monumentenlijst was nog steeds niet voltooid, terwijl de provincie al bezig was met het opstellen van een provinciale lijst. Omdat plaatsing op de lijst van Rijksdienst voor de Monumentenzorg doorgaans veel tijd vergde en de interesse van de Rijksdienst voornamelijk uitging naar monumenten die gebouwd waren voor 1850, had de vereniging OE belang bij het opstellen van een gemeentelijke monumentenverordening.¹⁸⁸ Het College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen gaf ook prioriteit aan het opstellen van een nieuwe monumentenverordening waardoor het opnieuw activeren van de monumentencommissie op zich moest laten wachten.¹⁸⁹ De nieuwe monumentenverordening werd gepresenteerd in 1984.¹⁹⁰ Aansluitend hierop ging de gemeente Enkhuizen over tot het vormen van een Monumentencommissie.¹⁹¹ Vanuit de gemeente Enkhuizen was het de bedoeling dat de vereniging OE zijdelings bij de Monumentencommissie betrokken zou zijn door een (bestuurs)lid van de vereniging zitting te laten nemen in de commissie. De Monumentencommissie zou als taak krijgen om advies uit te brengen over de monumenten die op de gemeentelijke monumentenlijst stonden. Ook het aanbrengen van wijzigingen in de lijst zou onder de taken van de commissie vallen. Daarnaast zou de commissie een rol spelen in de nominatie van monumenten voor de Rijksmonumentenlijst. Over de restauraties van de panden zelf kreeg de commissie geen zeggenschap. Dit bleef een taak van de welstandscommissie van de Dienst Gemeentewerken.¹⁹² De vereniging OE was zeer geïnteresseerd in de Monumentencommissie en drong aan op directe betrokkenheid, omdat de taken van de Monumentencommissie goed aansloten bij de doelstellingen van de vereniging.¹⁹³ Op initiatief van de stichting Nationaal Contact Monumenten kwamen in 1984 particuliere monumentenorganisaties van Noord- en Zuid-Holland bij elkaar om over de Nota over de Monumentenzorg van minister Brinkman te spreken. In dit kader zou een aantal gemeenten met een monumentenverordening een eigen beleid mogen voeren. Hierdoor zou meer van de particulier monumentenorganisaties verwacht mogen worden inzake het bevorderen van de belangstelling voor cultureel erfgoed bij de plaatselijke bevolking, onderzoek en inventarisatie, het kritisch volgen van de

¹⁸⁸ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan College van Burgemeester en Wethouders*, 14 december 1980.

¹⁸⁹ College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 3 februari 1981.

¹⁹⁰ Gemeente Enkhuizen, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 24 januari 1984.

¹⁹¹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Ledenbrief oktober 1974*, oktober 1974.

¹⁹² Gemeente Enkhuizen, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 6 februari 1984.

¹⁹³ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen*, 8 maart 1984.

bestemmingsplannen van gemeente en provincie, restauratie en beheer van monumenten en het deelnemen aan Monumentencommissies.¹⁹⁴

In 1986 kregen de gemeenten voor het eerst de mogelijkheid een meerjarenprogramma voor restauratie van rijksmonumenten in te dienen bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, voor de periode 1987-1991. De stichting Nationaal Contact Monumenten was gevraagd het ministerie op de hoogte te houden van problemen met dit nieuwe systeem. Vanuit de particuliere organisaties kwam de opmerking dat de gemeentes niet de panden op de lijst hadden geplaatst die zij graag gerestaureerd wilden zien. Dat gold ook voor de vereniging Enkhuizen.¹⁹⁵

Per 1 januari 1989 werd de nieuwe Monumentenwet van kracht. Deze wet delegeerde een grotere verantwoordelijkheid voor het beheer van monumenten aan de gemeenten. Het vertrouwen in de goede taakuitvoering door gemeenten baseerde de overheid op het feit dat verschillende gemeenten, waaronder Enkhuizen, al monumentenverordeningen en Monumentencommissies hadden gevormd om het beheer van monumenten te waarborgen. Met de invoering van de nieuwe wet maakte het ministerie het dus voor gemeenten mogelijk om zelf een aantal taken uit te voeren op het gebied van monumentenbeleid. Zo kregen de gemeenten meer rechten op het gebied van vergunningverlening. Voor vereniging OE betekende de wetswijziging een grote, positieve verandering in hun functioneren. Zij konden nu rechtstreeks de gemeente aanspreken over het monumentenbeleid.¹⁹⁶ De ervaring had geleerd dat het lang duurde voordat de Rijksdienst voor de Monumentenzorg brieven van de vereniging behandelde en dat communicatie hierdoor stroef verliep. Aan de andere kant was het voor de gemeente nu mogelijk om eigen beleid te voeren waardoor de vereniging buiten spel kon worden gezet.

De Stichting Stadsherstel wilde haar werkterrein uitbreiden door het geven van adviezen bij verbouwing en restauratie.¹⁹⁷ De gemeente Enkhuizen had hierin weinig keus, want in 1986 werd het beschermd stadsgezicht van Enkhuizen een feit.

In 1987 werden door de gemeente Enkhuizen plannen gemaakt voor de bouw van een nieuw Stadskantoor. Ondanks dat verschillende voorstellen van particuliere organisaties niet werden overgenomen door het College van Burgemeester en Wethouders, was het college wel bereid het bestuur van de vereniging OE in een vroeg stadium in het bouwteam te laten meebeslissen.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Stichting Nationaal Contact Monumenten, *Verslag van de bijeenkomst van aangesloten organisaties uit de provincies Noord- en Zuid-Holland en de landelijke organisaties*, 17 november 1984.

¹⁹⁵ Stichting Nationaal Contact Monumenten, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 23 oktober 1986.

¹⁹⁶ Stichting Nationale Contactcommissie Monumentenbescherming, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 17 februari 1989.

¹⁹⁷ Vereniging Oud Enkhuizen, *Ledenbrief oktober 1984*, oktober 1984.

¹⁹⁸ Vereniging Oud Enkhuizen, *Ledenbrief september 1987*, september 1987.

Desondanks maakte het bestuur van de vereniging OE zich zorgen om verschillende veranderingen van het stadsbeeld die door wijzigingen aan de stadsstructuur werden veroorzaakt.¹⁹⁹

6.2 Bestuur en leden

R.K.H. van der Feltz van der Sloot is van 1970 tot 1980 voorzitter geweest. In dezelfde periode was G.A. Taatgen vice-voorzitter, die in 1979 zijn functie neerlegde. Mevrouw E. Rood was van 1971 tot en met 2004 secretaris. Een overzicht van de overige bestuursfuncties is opgenomen in bijlage 3. De vereniging OE telde in 1975 428 leden. Het ledenaantal was in 1990 gestegen tot 767 leden. In 1979 bracht de vereniging OE *Steevast* uit, een jaarlijkse uitgave met onderwerpen over de stad Enkhuizen. Met de komst van deze uitgave kreeg de Vereniging veel nieuwe leden.²⁰⁰

6.3 Financiële middelen

In 1975 ontving de vereniging OE fl 1500,- van het Rijk en van de gemeente fl 750,-.²⁰¹ In 1976 was de gemeentelijke bijdrage fl 1500,- en in 1977 fl 1250,-. Van 1976 tot 1990 bleef de gemeentelijk bijdrage variëren tussen fl 1250,- en fl 1300,-. Maar vanaf 1978 ontving de vereniging OE geen Rijkssubsidie meer.²⁰² Het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk had opgemerkt dat de vereniging OE door de jaren heen een aanzienlijk kapitaal had opgebouwd, bijna fl 29000,-. Men was van mening dat de Rijkssubsidie niet voor dit doel bedoeld was. Het zorgvuldige financiële beleid werd wel toegejuicht, maar het ministerie was van mening dat de vereniging eerst het opgebouwde kapitaal moest aanspreken, voordat ze weer om Rijkssubsidie vroeg.²⁰³ Het is niet duidelijk waarom de vereniging zuinig is geweest met de uitgaven. Verschillende subsidies voor restauraties zijn immers afgewezen vanwege een gebrek aan budget.

De jaarlijkse subsidie van de gemeente Enkhuizen werd in 1981 vastgesteld op fl 1290,-²⁰⁴

In 1984 bracht vereniging OE het eerste deel van de *Maelsonreeks* uit. Om activiteiten als deze te stimuleren en ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan van de vereniging, ontving ze een éénmalige bijdrage van fl 1000,-²⁰⁵ van de gemeente Enkhuizen.²⁰⁶ Voor de uitgave van het boek *Sint Gommer en*

¹⁹⁹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Ledenbrief september 1987*, september 1987.

²⁰⁰ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1980*, 1981.

²⁰¹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1975*, 1976.

²⁰² Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1978*, 1979.

²⁰³ Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 25 september 1979.

²⁰⁴ College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 2 december 1981.

²⁰⁵ Vereniging Oud Enkhuizen, *Ledenbrief oktober 1984*, oktober 1984.

Sint Pancras ontving de vereniging fl 3000,- van het Anjerfonds.²⁰⁷ Daarnaast ontving de vereniging verschillende giften ten behoeve van het aankopen van oude films.²⁰⁸

Van het Rijk ontving de gemeente Enkhuizen in 1983 een bijdrage van fl330.000,- voor restauraties.²⁰⁹

Vanuit de gemeente Enkhuizen was men van mening dat het toekennen van de subsidies vanuit de gemeente een taak moest zijn voor de gemeentelijke Monumentencommissie, die in 1985 werd geïnstalleerd.²¹⁰

²⁰⁶ College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 10 mei 1984.

²⁰⁷ Anjerfonds Noord-Holland, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 9 januari 1989.

²⁰⁸ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan het bestuur van de stichting Christelijke openbare bibliotheek*, 14 november 1984. Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan de heer de Lange*, 10 februari 1985.

²⁰⁹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1984*, p. 49.

²¹⁰ College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 9 april 1985.

6.4 Bioscoop

Eind 1973 bereikte de vereniging OE het plan van de gemeente Enkhuizen om de Muntbioscoop in de Westerstraat (foto 1) te verhuizen naar de hoek van het Verlaat (foto 3) en de Erwtmarkt. Het gebouw in de Westerstraat zou vervolgens beschikbaar worden voor winkelhuisvesting. De vereniging OE kwam op de hoogte van deze plannen door middel van een persbericht. Omdat de voorbereidingen zich al in vergevorderde fase bevonden, voelde de vereniging OE zich buiten spel gezet. Ondanks het late stadium schreef het bestuur een bezwaarschrift omdat men van mening was dat door de verbouwing het historische karakter van het pand verloren zou gaan.²¹¹ De vereniging OE vond de steun bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, die op haar beurt haar bedenkingen uitte bij de gemeente Enkhuizen.²¹² De gemeente Enkhuizen antwoordde hierop dat er strenge eisen waren gesteld aan het architectenbureau. Zo mocht men het pand niet slopen, maar alleen verbouwen. En het historische karakter diende ondanks de verbouwing te worden bewaard en diende aan te sluiten bij de panden in de omgeving.²¹³ Zowel de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en de vereniging OE legden zich hierbij neer en diende geen verdere bezwaren in. In 1982 werd het pand, nu Hema, alsnog gesloopt en uitgebreid tot een pand met twee verdiepingen. Alleen de voorgevel is blijven staan (zie foto 2).²¹⁴

²¹¹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan het College van Burgemeester en Wethouders en de Gemeenteraad van Enkhuizen*, 15 december 1973.

²¹² Rijksdienst voor de Monumentenzorg, *Brief aan het College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen, van Rijksdienst voor de Monumentenzorg*, 30 januari 1974.

²¹³ College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen, *Brief aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg*, 25 maart 1974.

²¹⁴ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1982*, p. 38



Foto 1: Muntbioscoop, ± 1939
Fotograaf A.C.M. Van Rossum



Foto 2: Hema, voormalige
Muntbioscoop, ± 2005, fotograaf: onbekend

De discussie rond de bioscoop was echter nog niet ten einde. Toen de gemeente Enkhuizen in 1977 bekend maakte de nieuwe bioscoop te huisvesten op de hoek van het Verlaat en de Erwtenmarkt (Foto 3), uitte het bestuur van de vereniging OE kritiek. Het bestuur was namelijk van mening dat het historische karakter van de panden op deze plek van de binnenstad werd aangetast. Eerder, in 1974, had het bestuur ook al bezwaarschriften gestuurd vanwege de uitbreiding van de Enkhuizer broodfabriek Enkhuizer Banket, die zich op dezelfde straat bevond. Deze uitbreiding zou ten koste gaan van acht huizen.²¹⁵ De bezwaren waren tijdens een vergadering van de gemeenteraad gedeeltelijk gegrond en gedeeltelijk ongegrond verklaard. Wilde het bestuur van Vereniging OE alsnog bezwaar maken, dan bestond de mogelijkheid bij Gedeputeerde Staten van Noord-Holland een bezwaarschrift in te dienen.²¹⁶ Uiteindelijk was een bezwaarschrift tegen uitbreiding van de broodfabriek was niet nodig, omdat het gemeentebestuur zelf van de plannen afzag.

²¹⁵ Secretaris van de Gemeenteraad van Enkhuizen, *Verslag raadsvergadering de gemeenteraad van Enkhuizen, onderwerp: Vaststelling bestemmingsplan 'Verlaat'*, 6 juni 1974

²¹⁶ Vereniging Oud Enkhuizen, *Brief aan het College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen*, 16 juli 1974



Foto 3: ± 1976. De hoek Verlaat/Erwtenmarkt, fotograaf: onbekend

Het bestuur van de vereniging OE diende wel een bezwaarschrift in bij de Gedeputeerde Staten van de provincie Noord-Holland tegen de plannen van de vestiging van de bioscoop, die onderdeel uitmaakte van de herziening van het bestemmingsplan 'Vissershoek en Havens'. Naast de zorg voor het behoud van het historische karakter van de straathoek was het bestuur van mening dat het perceel een woonfunctie moest houden. In het bezwaarschrift werd benadrukt dat het bestuur geen bezwaar maakte tegen het vestigen van een bioscoop, maar wel tegen de gekozen locatie.²¹⁷ Kort nadat het bestuur van de vereniging OE het bezwaarschrift had ingediend ontving zij verschillende oproepen om het bezwaarschrift terug te trekken. Als eerste reageerde het Koninklijk Verbond van Ondernemers (afdeling Enkhuizen) dat zich afvroeg of het bestuur van de vereniging OE de leden wel had gehoord in dit besluit om een bezwaarschrift te schrijven.²¹⁸ Vervolgens werd het bestuur aangesproken door de VVV van Enkhuizen. Deze vroeg zich af waarom de vereniging OE tegen de bouw van een bioscoop

²¹⁷Vereniging Oud Enkhuizen, *Bezwaarschrift aan Gedeputeerde staten van de provincie Noord-Holland*, 18 oktober 1977.

²¹⁸ Koninklijk Verbond van Ondernemers afdeling Enkhuizen, *Brief aan de vereniging Oud Enkhuizen*, 30 november 1977.

was, terwijl dit juist goed zou zijn voor het toerisme.²¹⁹ Van sommige leden kreeg het bestuur wel steun²²⁰, maar er waren andere leden die vanwege het bezwaarschrift hun lidmaatschap opzegden.²²¹ Eén van de leden verzocht het bestuur om een ledenvergadering waarin men kon discussiëren over het intrekken van het bezwaarschrift. Hij werd bij deze aanvraag gesteund door 20 andere leden.²²² Om zichzelf nader te verklaren, stuurde voorzitter R.K.H. van der Feltz van der Sloot namens het bestuur een brief aan de ereleden van de vereniging waarin hij nader wilde verklaren waarom het bestuur een bezwaarschrift had gestuurd.²²³ Ondanks de genoemde redenen voelde het bestuur zich niet begrepen bij de leden. Daarnaast dreigde College van Burgemeester en Wethouders om de subsidie voor Vereniging OE in te trekken als het bezwaarschrift niet werd teruggetrokken.²²⁴ De resultaten van de schriftelijke stemming tijdens de Algemene Ledenvergadering resulteerde echter in 34 stemmen vóór intrekking tegenover 31 tegen intrekking en één blanco stem.²²⁵ Dus ondanks de bedoelingen van het bestuur van vereniging OE en diens recht om zonder inspraak van de leden acties te ondernemen, was men gedwongen om het bezwaarschrift bij de Gedeputeerde Staten van de Provincie Noord-Holland in te trekken.²²⁶

6.5 EBI-terrein

Vlak na de discussie rond de nieuwe bestemming van de bioscoop ontstond onenigheid over de bestemmingsplannen van het voormalige terrein van de Enkhuizer Betonnings Industrie, het zogenaamde E.B.I.-terrein. Dit terrein bevond zich in een historisch gedeelte van de stad, in een oude haven en nabij het Wilhelminaplantsoen. De gemeente Enkhuizen was van plan om op dit terrein woningen te laten bouwen²²⁷, maar de vereniging OE stond niet positief tegenover deze plannen. Men vond dat de woningen te dicht op elkaar werden gebouwd, de hoogte van de bebouwing vond men

²¹⁹ Vereniging voor Vreemdelingenverkeer Enkhuizen, *Brief aan Vereniging 'Oud Enkhuizen'*, 1 december 1977

²²⁰ J. van der Vegt en echtgenote, Dr.M.A.J. Visster, B. Voets, M.P. van Os, J. Kol, A. Winkel, *Brief aan Vereniging 'Oud Enkhuizen'*, december 1977.

²²¹ J. Mens en Mw A. Mens, *Brief aan Vereniging 'Oud Enkhuizen'*, 5 december 1977.

²²² J.W. van Leijden, *Brief aan Vereniging 'Oud Enkhuizen'*, 6 december 1977.

²²³ De Erwtmarkt en het Verlaat staan haaks op de Melkmarkt. Deze straat telt verschillende kroegen en discotheken en is het uitgaanscentrum van Enkhuizen.

²²⁴ R.K.H. van der Feltz van der Sloot namens Vereniging 'Oud Enkhuizen', *Brief aan alle ereleden*, 10 december 1977.

²²⁵ Vereniging 'Oud Enkhuizen', *Jaarverslag 1977*, 1978.

²²⁶ Vereniging 'Oud Enkhuizen', *Brief aan de Gedeputeerde Staten van de Provincie Noord-Holland*, 23 december 1977.

²²⁷ College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen, *Brief aan Vereniging 'Oud Enkhuizen'*, 14 april 1978.

afsteken bij de omgeving en de locatie voor het type woningen vond men ook niet geschikt.²²⁸ Alhoewel de gemeente Enkhuizen alle belanghebbenden had uitgenodigd voor een presentatie van de plannen, voelde de vereniging OE zich niet gehoord, omdat de plannen zich al in vergevorderd stadium bevonden.²²⁹ De vereniging OE schreef een bezwaarschrift tegen het bestemmingsplan van het E.B.I.-terrein en sprak het College van Burgemeester en Wethouders nogmaals aan op het late inlichten van de vereniging²³⁰. Vanuit de Rijksdienst voor de Monumentenzorg kon de gemeente Enkhuizen echter op steun rekenen aangezien men van mening was dat de gemeente de plannen op een zeer zorgvuldige wijze had ontwikkeld.²³¹ De vereniging OE werd wel als gesprekspartner betrokken bij de beoordeling van ontwerpen van verschillende architectenbureaus. Toen de gemeente Enkhuizen koos voor een ontwerp dat niet de voorkeur genoot van het bestuur van de vereniging OE, trok het bestuur zich terug als gesprekspartner.²³² De bouw van de woningen werd doorgezet zonder dat aan de eisen van de vereniging OE tegemoet werd gekomen.²³³ En in 1983 werd begonnen met de bouw.²³⁴



Foto 4: ± 1970. EBI-terrein, Simon Swier



Foto 5: ± 1982. EBI-terrein, fotograaf onbekend

²²⁸ Vereniging 'Oud Enkhuizen', *Brief aan het College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen*, 12 mei 1978.

²²⁹ Vereniging 'Oud Enkhuizen', *Persbericht Noord-Hollands Dagblad*, 26 april 1978.

²³⁰ Vereniging 'Oud Enkhuizen', *Brief aan het College van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen*, 7 juni 1978.

²³¹ Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen, *Brief aan Vereniging 'Oud Enkhuizen'*, 5 juli 1978.

²³² Vereniging 'Oud Enkhuizen', *Steevast 1982*, p. 44.

²³³ Vereniging 'Oud Enkhuizen', *Steevast 1983*, p. 43.

²³⁴ Vereniging 'Oud Enkhuizen', *Steevast 1984*, p. 46.

6.6 Conclusie

In de periode van 1975 tot 1990 probeerde het bestuur zoveel mogelijk te anticiperen op bestemmingsplannen van de gemeente Enkhuizen. In de meeste gevallen deed ze dit in samenspraak met andere particuliere monumentenorganisaties en zijn leden. Maar het oordeel van het bestuur is niet altijd hetzelfde als zijn achterban, zoals bij de Muntbioscoop bleek.

Financieel ging het de vereniging goed. Zo goed zelfs, dat het ministerie het niet meer nodig achtte om subsidie te verstrekken. Men kan zich afvragen waarom het bestuur zo zuinig is geweest met zijn uitgaven. Verschillende aanvragen voor restauraties zijn immers afgewezen vanwege het gebrek aan geld.

Met de gemeente Enkhuizen is de onderlinge communicatie sterker geworden. Maar tijdens de kwestie van de bioscoop dreigde de gemeente de subsidie van de vereniging Oud Enkhuizen stop te zetten als deze het bezwaarschrift niet zou intrekken. De partijen weten elkaar dus te vinden als ze voor een gezamenlijk doel willen strijden, maar kunnen dus ook tegenover elkaar komen te staan.

Door de komst van de N.V. Stadsherstel is de vereniging Oud Enkhuizen niet meer de enige particuliere organisatie die zich bezighoudt met restauraties in de binnenstad van Enkhuizen. N.V. Stadsherstel kan gezien worden als een collectief initiatief tussen particulier en de gemeente op het gebied van monumentenbescherming, daar de verschillende partijen al dan niet op persoonlijke titel binnen N.V. Stadsherstel vertegenwoordigd waren.. De functie van de vereniging Oud Enkhuizen als voornaamste toezichthouder op restauraties is hierbij veranderd.

Van dubbelfuncties binnen het bestuur was vanaf 1982 geen sprake meer. Voorzitter P.J. de Vries was wel gemeenteraadslid, maar bij de gemeente Venhuizen. Voor de rest waren de leden alleen vanwege hun interesse in de historie van Enkhuizen lid en lag de functie niet in de lijn van hun dagelijks werk. Wel was het zo dat Fr. Chattellon én directeur Openbare Werken én directeur N.V. Stadsherstel én adviseur bij de vereniging Oud Enkhuizen was. Men kan zich afvragen of het een goede ontwikkeling voor de beleidsvoering was om deze drie functies door één persoon te laten bekleden. Het voordeel hiervan was wel dat Fr. Chattellon van alles op de hoogte is en zaken vanuit verschillende perspectieven kan belichten. Een nadeel kon zijn dat er belangenverstrengeling in het spel kon zijn. Dit zijn echter speculaties die ik niet hard kan maken.

Hietbrink sprak over het gevaar van inkapseling toen de Monumentenwet in 1989 werd ingevoerd.²³⁵ Vanaf 1987 werden al de eerste maatregelen genomen voor invoering van deze wet. Overeenkomstig de theorie van Hietbrink heeft de wet de functie van de vereniging OE en haar relatie tot de gemeente Enkhuizen beïnvloed.

²³⁵ Hietbrink S., *Bundeling van kracht en kennis*. In: Smithuijsen, C.B. (red.). *De hulpbehoevende mecenas*. Zutphen 1990, p. 245.

Hoofdstuk 7 De vereniging Oud Enkhuizen in de periode 1990-2005

7.1 De ontwikkeling van de vereniging Oud Enkhuizen

Met de nieuwe Monumentenwet van 1989 veranderde het monumentenbeleid van de gemeente Enkhuizen aanzienlijk. De gemeente moest steeds meer taken op zich nemen op het gebied van restauratie. Hierbij werd ze voor een groot deel bijgestaan door de Stichting Stadsherstel. Daarnaast sloot de gemeente Enkhuizen in 1990 een convenant af met het Nationaal Restauratie Fonds. Dit deed zij als vierde gemeente van Nederland.²³⁶ Het tekenen van de overeenkomst betekende uitbreiding van de restauratiemogelijkheden. Vanaf dat moment werd de gemeente dé aangewezen instantie om aan te vragen en voor het berekenen van subsidies.²³⁷

Nu het nieuwe structuurplan van de gemeente grotendeels was doorgevoerd, kon men beginnen met de herinrichting van de binnenstad. Hierbij schonk de gemeente veel aandacht aan het stadsbeeld en het behoud van de monumenten die Enkhuizen haar karakteristieke uiterlijk gaven. Deels omdat zij beseftte dat de historische stadskern toeristen trok, en deels omdat zij het als haar plicht zag om het cultureel erfgoed van de stad te beschermen.

Zo werd in 1993 de vestingwal van Enkhuizen door de Rijksdienst Monumentenzorg als monument erkend. De gemeente kreeg een subsidie van fl 36.000,- om aantasting van de vestingwal tegen te gaan.²³⁸ Op de gemeentelijke monumentenlijst van 1995 kwamen 350 monumentale panden te staan. De omgeving van deze panden werd bij de plaatsing op de lijst meegerekend.²³⁹

Naast de gemeentelijke monumentenlijst stelde de gemeente een lijst op met waardevolle bomen. Criterium was wel dat de bomen 50 jaar of ouder moesten zijn.²⁴⁰ De lijst besloeg uiteindelijk 760 bomen die door de plaatsing op de lijst werden beschermd tegen kappen. De meeste bomen, in totaal 455, bevonden zich op de vestingwallen.²⁴¹

In 1992 vond de vereniging OE haar onderkomen in een voormalig schildersbedrijf op de hoek van de Waagstraat en Erwtmarkt.²⁴² De vereniging groeide in 1994 tot 1000 leden.²⁴³ In datzelfde jaar vierde de vereniging OE haar 50-jarig jubileum.²⁴⁴ Naast het toekennen van subsidies van kleine restauraties, werden de taken op het gebied van educatie uitgebreid. De vereniging OE startte met het

²³⁶ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1990*, januari 1991.

²³⁷ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1991*, blz 76.

²³⁸ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast1994*, blz 75.

²³⁹ Vereniging Oud ENkhuizen, *Steevast1995*, blz 70.

²⁴⁰ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steecast 2000*, blz 109.

²⁴¹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 2001*, blz 104.

²⁴² Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1993*, blz 95.

²⁴³ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1995*, blz 70.

²⁴⁴ Vereniging Oud ENkhuizen, *Steevast 1995*, blz 74.

organiseren van onder andere stadswandelingen. Die waren een groot succes. De vereniging OE had geen vergunning om stadswandelingen te verzorgen. Dit was echter niet nodig omdat de gidsen geen vergoeding ontvingen. Desalniettemin werd in 2000 een gids tijdens één van de wandelingen opgepakt door de politie. Dit misverstand is met de gemeente Enkhuizen opgelost door een ‘ontheffing tot de verplichting van het hebben van een vergunning’ aan de vereniging te verstrekken.²⁴⁵

Naast de Commissie Stadswandelingen was de Archeologische Werkgroep van de vereniging zeer actief. De in 1985 samengestelde werkgroep deed op verschillende plekken in Enkhuizen bodemonderzoek. Op basis van historische bronnen en verhalen kon men soms aanwijzen op welke plaatsen in de stad mogelijke historische overblijfselen waren.²⁴⁶ Ook kwam het regelmatig voor dat men op historische vondsten stuitte wanneer de gemeente gewone graafwerkzaamheden liet verrichten. Dit was het geval bij de herinrichting van de Torenstraat. Tijdens graafwerkzaamheden werd een riool uit 1600 blootgelegd.²⁴⁷ De werkgroep bestond voornamelijk uit amateurs, maar kreeg vaak de hulp van een professionele archeoloog bij omvangrijke opgravingen en wanneer men behoefte had aan kennis van de voorwerpen.²⁴⁸

De taak die de vereniging Oud Enkhuizen zichzelf had gesteld om het historische besef onder de inwoners van de stad te verspreiden, breidde zich uit tot het organiseren van verschillende tentoonstellingen. In 1997 verzorgde de vereniging de tentoonstelling ‘Het linkeroor zichtbaar’, een tentoonstelling van pasfoto’s. De foto’s waren allemaal afkomstig uit de collectie van Van Rossem.²⁴⁹ Bezoekers gaven vervolgens de vereniging de namen van de onbekende personen die op de foto’s stonden en zo werd het archief aangevuld.²⁵⁰ De vereniging Oud Enkhuizen heeft tot het jaar 2000 drie maal een fototentoonstelling verzorgd.²⁵¹ Deze tentoonstellingen waren succesvol.

Naast deze activiteiten had de gemeente Enkhuizen de vereniging Oud Enkhuizen uitgenodigd twee personen aan te wijzen die in de Beheerscommissie Gemeentemusea plaats zouden nemen. Vanuit het bestuur waren dat K. Koeman en P.J. de Vries.²⁵²

Acties tegen bestemmingsplannen (bijlagen 8, 9 en 10) van de gemeente werden vanaf 1990 in iets mindere mate gevoerd. Het bestuur van de vereniging Oud Enkhuizen gaf hiervoor als verklaring dat sommige ingrepen spijtig waren, maar onvermijdelijk en soms niet meer te beïnvloeden vanwege

²⁴⁵ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 2002*, blz 103.

²⁴⁶ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1990*, 1991.

²⁴⁷ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1998*, blz 89.

²⁴⁸ Vereniging Oud ENkhuizen, *Steevast 1995*, blz 72.

²⁴⁹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1998*, blz 89.

²⁵⁰ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1997*, blz 94.

²⁵¹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 2000*, blz 110.

²⁵² Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1989*, februari 1990.

besluiten van de gemeenteraad. Desondanks was het bestuur van mening voldoende inspraak te hebben bij de ontwikkeling van de bestemmingsplannen van de gemeente.²⁵³

7.2 Bestuur en leden

Vanaf 1982 werd het voorzitterschap vervuld door P.J. de Vries. Hij was al sinds 1970 gewoon lid van het bestuur. Tevens was De Vries vanaf 1990 lid van de gemeenteraad van de gemeente Venhuizen.²⁵⁴ Mevrouw W.M. Rood was al sinds 1971 secretaris en zou deze taak tot 2004 vervullen. Ze werd opgevolgd door mevrouw E. de Wolf. Tot vice-voorzitter werd E.C. de Vries gekozen. Hij was al bestuurslid sinds 1973. Penningmeester J. Engels was lid sinds 1982 en nam ook zitting in de N.V. Stadsherstel. Een overzicht van de bestuursleden in deze periode is opgenomen in bijlage 4.

In 1990 bestond het ledenaantal uit 767 personen. Dit aantal is tussen 1990 en 2005 enorm gestegen. In 2005 was het ledenaantal 1645 leden.²⁵⁵ Met een inwonersaantal van bijna 17000 inwoners is dit bijna 10% van de bevolking.

7.3 Financiële middelen

Nadat het Rijk in 1978 de subsidie had stopgezet, moest de vereniging OE vooral steunen op de financiële bijdragen van de gemeente Enkhuizen en de contributies. Mede omdat de ledenaantallen stegen en de contributie licht toenam, was men in staat om dit verlies te compenseren.²⁵⁶ Grote projecten werden aangepakt in samenwerking met de gemeente en andere particuliere monumentenorganisaties, zoals het opknappen van de schuithuizen en de reconstructie van de Spijtsbroekstoren. Zelfstandig liet de vereniging OE kleinere restauraties uitvoeren. Na de oprichting van Stichting Stadsherstel was er echter sprake van een afname aan subsidiebijdragen voor kleine restauraties.²⁵⁷ Overige kosten waren voornamelijk bestemd voor de inrichting van tentoonstellingen en de professionalisering van de vereniging.²⁵⁸

In 1999 besloot de gemeente Enkhuizen echter de subsidie stop te zetten vanwege bezuinigingen. Omdat de bijdrage bestemd was voor het verstrekken van subsidies aan restauraties, zag de vereniging zich genoodzaakt om deze activiteiten te stoppen.²⁵⁹

²⁵³ Vereniging Oud Enkhuizen, *Ledenbrief 1996*, 1996.

²⁵⁴ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1999*, blz 107.

²⁵⁵ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag*, 1990-2005.

²⁵⁶ Vereniging Oud Enkhuizen, *Verslag algemene ledenvergadering*, 25 maart 1997.

²⁵⁷ Vereniging Oud Enkhuizen, *Verslag algemene ledenvergadering*, 8 april 1998.

²⁵⁸ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1996*, 1997.

²⁵⁹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Verslag algemene ledenvergadering*, 7 april 1999.

7.4 Samenwerking met de gemeente Enkhuizen en Stichting Stadsherstel

Met de oprichting van de Stichting Stadsherstel werden de restauraties van historische panden vanaf 1978 geregeld door drie partijen. De gemeente Enkhuizen was zich bewust geworden van haar taak en fungeerde als voornaamste opdrachtgever voor subsidies. Tot 1999 zette de vereniging OE het ondersteunen van kleine restauraties voort. In 1989 leverde de vereniging OE een financiële bijdrage aan de restauratie van het koetshuis in de Zuiderkerksteeg. De kosten waren echter zo hoog dat de restauratie afhankelijk was van andere subsidies.²⁶⁰

Gezamenlijk met de gemeente en een aantal burgers dat zich had verenigd in het comité Spijtbroekstoren, werd geld ingezameld om op basis van de funderingsresten een oude verdedigingstoren uit 1489 te laten reconstrueren.²⁶¹ Uiteindelijk koos men in 1993 ervoor om niet de gehele verdedigingstoren te reconstrueren, maar de positie van de toren aan te geven door middel van een patroon in de bestrating.²⁶² De gemeente Enkhuizen liet zelf grotere werkzaamheden verrichten zoals de reconstructie van de Melkmarkt.²⁶³ Daarnaast werd de Oudegouwsboom, één van de twee waterpoorten die de stad bezit, hersteld.²⁶⁴

Door de kerkgenootschappen werden in de periode 1990 tot 2005 de grote kerken in Enkhuizen opgeknapt. Aan de St. Franciscustoren gaf de vereniging OE een bijdrage voor het vergulden van de torenhaan.²⁶⁵ Naast de restauratie aan monumentale panden en vestingwerken werd vanaf 1990 grootscheeps gerestaureerd in de kerken in Enkhuizen: de Zuiderkerk, de Westerkerk, de Eucheriuskapel en de St. Franciscuskerk. De parochie van de St. Franciscus kon echter de kosten van de toren niet meer opbrengen en verkocht deze aan de Gemeente voor het symbolische bedrag van fl 1,-.²⁶⁶ Ook de Westerkerk kon het financieel niet meer bolwerken. De hervormde gemeente verkocht het gebouw voor fl 1,- aan een stichting die het gebouw ging beheren.²⁶⁷

De onderlinge samenwerking tussen de gemeente Enkhuizen, Stichting Stadsherstel en de vereniging OE werd vergemakkelijkt door dubbelfuncties binnen de besturen. Fr. Chattellon was directeur van N.V. Stadsherstel en werd in 1993 benoemd tot hoofd Openbare Werken. Daarnaast woonde hij regelmatig bestuursvergaderingen van de vereniging Oud Enkhuizen bij als adviseur op het gebied van restauratie. En J. Engels zat, samen met oud-bestuursleden van de vereniging OE, in het bestuur van

²⁶⁰ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1989*, februari 1990.

²⁶¹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1991*, blz 75.

²⁶² Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1993*, blz 92.

²⁶³ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1992*, blz 92.

²⁶⁴ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1994*, blz 76.

²⁶⁵ Vereniging Oud Enkhuizen, *Jaarverslag 1990*, 1991.

²⁶⁶ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1995*, blz 77.

²⁶⁷ Vereniging Oud Enhuizen, *Steevast 2001*, blz 105.

zowel de vereniging Oud Enkhuizen en het bestuur van Stichting Stadsherstel. De dubbelfuncties hebben bijgedragen aan de onderlinge communicatie. Maar de drie partijen raakten op deze manier ook verstrengeld.²⁶⁸ Het uitten van kritiek kon hierdoor worden bemoeilijkt.

7.5 Stadsvernieuwing

Vanaf 1990 vertrokken verschillende fabrieken uit Enkhuizen. De vrijgekomen grond werd door Gemeente Enkhuizen aangekocht om vervolgens te dienen voor woningbouw. Door de toenemende vraag naar woningen in de binnenstad was dit zeer nodig. De bouw van de nieuwe wijken werd echter niet altijd gewaardeerd door de inwoners van Enkhuizen en particuliere monumentenorganisaties, waaronder Vereniging Oud Enkhuizen.

7.5.1 Enkhuizer Banket

In 1991 vertrok de broodfabriek 'Enkhuizer Banket' uit de binnenstad²⁶⁹ en vestigde zich in het nieuwe noordelijke gedeelte van de stad.²⁷⁰ Nadat de fabriek was opgeleverd, begon de gemeente met de sloop van het oude pand. In eerste instantie was men van plan om ongeveer 44 huurwoningen en een aantal koopwoningen te laten bouwen.²⁷¹ De architect had echter 82 woningen in gedachten. De kritiek op deze plannen was aanvankelijk gering, al waren de buurtbewoners wel huiverig over de hoogte die de architect voor het complex in gedachten had.²⁷² Toen het woningencomplex ook nog eens dichter op de bestaande woningen zou komen te staan dan de voormalige broodfabriek, tekenden de buurtbewoners bezwaar aan.²⁷³ Hierbij werden ze geadviseerd door de vereniging OE. Een actiecomité van buurtbewoners werd opgericht, maar dat kon niet voorkomen dat de gemeenteraad akkoord ging met de bouw van het woningencomplex. Het comité was teleurgesteld over de inspraakprocedures en hief zichzelf op.²⁷⁴ In 1996 waren de plannen in zoverre veranderd dat de woningbouwvereniging verwachtte 92 woningen op het terrein te kunnen bouwen. De omwonenden waren naar de rechter gestapt om de grootte van dit plan terug te laten dringen. Door de rechter werd beslist dat een klein gedeelte van het plan niet mocht worden gebouwd, omdat het de

²⁶⁸ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1993*, blz 96.

²⁶⁹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1992*, blz 20.

²⁷⁰ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1992*, blz 90.

²⁷¹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1995*, blz 68.

²⁷² Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1995*, blz 73.

²⁷³ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1995*, blz 76.

²⁷⁴ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1996*, blz 90.

verkeersdoorgang zou bemoeilijken.²⁷⁵ Het complex werd in 1997 in gebruik genomen en kreeg de naam Willigenburg. Het complex telt 91 woningen.²⁷⁶

7.5.2 Gasfabriek

Op het terrein van de voormalige gasfabriek wilde de gemeente in 1993 woningen laten bouwen. Grondboringen wezen echter uit dat de grond in grote mate vervuild was.²⁷⁷ Het was zelfs de ‘meest verontreinigde locatie van Noord-Holland’, aldus een milieudeskundige van de provincie.²⁷⁸ De opruiming van de schadelijke stoffen kostte bij elkaar vijf miljoen gulden.²⁷⁹ De gemeente zou één tiende van dit bedrag op zich nemen.²⁸⁰ De omvang van het woningencomplex werd door meerdere partijen nogal fors gevonden. De gemeente was van plan om ongeveer 80 woningen te bouwen, waaronder 25 huurwoningen.²⁸¹ De Rijksdienst voor de Monumentenzorg en de vereniging OE uitten grote bezwaren tegen de bouw. Men vond dat de geplande woningen te hoog en te massaal. Gedeputeerde Staten wezen de bezwaren echter af. Het plan werd daar met een kleine meerderheid goedgekeurd met vijf stemmen voor en drie stemmen tegen.²⁸² Zo kon men verder gaan met de bouw van het nieuwe woningencomplex, dat later de naam Suyder Zee Staete zou krijgen.²⁸³

7.5.3 Congrescentrum

In 2000 werd bekend gemaakt dat een projectontwikkelaar een nieuw horeca- en congrescentrum wilde bouwen in de ‘oksel’ van de dijk Enkhuizen-Lelystad. Het centrum zou een omvang krijgen van veertien verdiepingen en twee parkeergarages. Gevreesd werd voor de teloorgang van het uitzicht op de stad als men vanaf de dijk kwam aanrijden. De commissie ruimtelijke ordening was niet te spreken over het plan. De vereniging OE en het actie-comité Oksel fris dienden bezwaren in.²⁸⁴ Toen daarna bekend werd dat de grondprijs veel te laag was, klonk er ook protest vanuit de gemeenteraad.²⁸⁵ De

²⁷⁵ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1996*, blz 96.

²⁷⁶ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1998*, blz 86.

²⁷⁷ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1992*, blz 87.

²⁷⁸ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1993*, blz 94.

²⁷⁹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1993*, blz 97.

²⁸⁰ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1992*, blz 92.

²⁸¹ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1994*, blz 73.

²⁸² Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1995*, blz 70.

²⁸³ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 1997*, blz 95.

²⁸⁴ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 2001*, blz 108.

²⁸⁵ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 2002*, blz 109.

gevraagde grondprijs werd uiteindelijk verdubbeld.²⁸⁶ Na veel protest en onderhandelingen kwamen gemeente en projectontwikkelaar in 2004 tot een compromis. In het nieuwe plan werd het congrescentrum bijna 20 meter lager gepland dan de oorspronkelijke hoogte van 55 meter.²⁸⁷ Vanwege de vele onderhandelingen met de gemeente en de verschillende organisaties is de bouw van het congrescentrum is nog niet begonnen.

7.6 Conclusie

De Monumentenwet van 1989 bepaalde dat de gemeente Enkhuizen hoofdverantwoordelijk werd voor het monumentenbeleid en de belangrijkste restauraties. Voor de inwoners van Enkhuizen werden de gemeente en de Stichting Stadsherstel de belangrijkste instanties waar ze subsidie voor restauraties moesten aanvragen. De vereniging OE raakte hierdoor als subsidieverlener op de achtergrond. Kleine restauraties werden door de vereniging nog wel ondersteund, maar in geringe mate. Zo kan men zeggen dat de Monumentenwet van 1989 een negatief effect heeft gehad op de functie van de vereniging. Maar de vereniging OE loste dit op door haar doelstellingen te veranderen. De nadruk werd na 1990 gelegd op het stimuleren van het historische besef van de bevolking. De commissie stadswandelingen werd zeer actief. Ook de archeologische werkgroep van de vereniging was continu actief bij opgravingen.

De Monumentenwet had ook invloed op het contact tussen de gemeente en de vereniging. Omdat de gemeente hoofdverantwoordelijke was geworden voor de monumentenbescherming, kon deze niet anders dan de particuliere monumentenorganisaties op de hoogte te houden van de bestemmingsplannen. Grote kritiek, zoals de vereniging in de jaren zeventig had op de bestemmingsplannen van de gemeente, bleef echter uit. De vereniging OE gaf hierbij aan dat men niet altijd over wilde gaan tot actie omdat sommige plannen onvermijdelijk waren en de gemeenteraad het laatste woord had. Daarnaast was de gemeente zich ook bewust geworden van het belang van de historische stadskern. Zij hield dus zelf al in een zekere mate rekening met de gevolgen van bestemmingsplannen. Ook probeerde zij zoveel mogelijk buiten de stadswallen uit te breiden (zie bijlage 11).

Het aantal personen binnen de vereniging dat dubbelfuncties vervulde bleef gelijk. De onderlinge samenwerking tussen de gemeente Enkhuizen, Stichting Stadsherstel en de vereniging OE werd door de dubbelfuncties vergemakkelijkt. Anderzijds stond deze onderlinge relatie het aannemen van een kritische houding in de weg. Dat men dubbelfuncties bekleedt, is binnen een kleinere gemeenschap als Enkhuizen onvermijdelijk. Er zijn immers weinig personen die deze posities willen (en kunnen) vervullen.

²⁸⁶ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 2002*, blz 111.

²⁸⁷ Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast 2005*, blz 132.

Desondanks heeft het ledenaantal van de vereniging OE wel een enorme groei doorgemaakt in de periode 1990 tot 2005. Of dit veroorzaakt werd door de groeiende economie in het algemeen, of door de toenemende bekendheid van de vereniging is niet duidelijk. Wel kan gezegd worden dat het uitzonderlijk is voor een particuliere monumentenorganisatie om een ledenaantal van tien procent van de bevolking te tellen.

Hoofdstuk 8 Conclusie

Om een antwoord te geven op de hoofdvraag van de thesis zal ik eerst antwoord geven op de deelvragen.

Ten eerste wilde ik onderzoeken op welke manier de vereniging OE zich heeft ontwikkeld in de periode van 1945 tot 2005. Het tijdvak 1945 tot 1960 liet zich typeren als een periode van positionering. Vanuit een subcommissie van de gemeente ontwikkelde de vereniging OE zich als een zelfstandige vereniging. Wel stelde de vereniging zich tegenover de gemeente tamelijk passief op. De vereniging hield zich voornamelijk bezig met het uitgeven van subsidies en niet met het beleid. In de periode van 1960 tot 1975 kwam hier verandering in. Ik typeer deze periode dan ook als de periode waarin de vereniging OE zich bewust werd van haar taak als monumentenorganisatie. De vereniging werd hierin bijgestaan door andere particuliere monumentenorganisaties waarmee ze een blok kon vormen tegen de gemeente en het Rijk. De houding als oppositiepartij kwam het best tot uiting in de periode 1975 tot 1990. Enkele bestemmingsplannen werden in deze periode onder de loep genomen en veranderden ten gunste van de vereniging. De vereniging heeft in deze periode echter ook moeten ervaren dat de doelstellingen van het bestuur niet altijd overeenkwamen met de mening van de achterban. De relatie met de achterban en met de gemeente werd weer hersteld in de periode van 1990-2005. Door de Monumentenwet van 1989 nam de gemeente, met behulp van Stichting Stadsherstel, veel van de restauratieaanvragen over. De vereniging is hiermee omgegaan door een andere koers te volgen. De nadruk werd meer gelegd op de educatieve functie van de vereniging. Overleg met de gemeente vindt nog steeds plaats en ook kritiek op het gemeentebeleid wordt nog wel gegeven. Door de historische bewustwording van de gemeente is dit niet vaak meer nodig. De mate waarin de historische binnenstad van Enkhuizen geëxploiteerd kan worden voor toerisme heeft in belangrijke mate bijgedragen aan de bewustwording van het historisch belang bij de gemeente.

Als tweede deelvraag wilde ik onderzoeken in welke mate de doelstellingen en activiteiten van de vereniging OE zich op het gebied van monumentenbescherming verhouden tot het monumentenbeleid van gemeente Enkhuizen. Zoals bij de eerste deelvraag was 1945 tot 1960 de periode waarin de vereniging haar positie moest verwerven. In deze periode begon de vereniging met het bewustmaken van de gemeente van haar verantwoordelijkheden. De gemeente hield zich nog niet bezig met het restaureren van panden, waardoor de taak alleen lag bij de vereniging. In 1960 tot 1975 nam de interesse van de gemeente toe. Dit was echter in beperkte mate, de Monumentencommissie wilde namelijk maar niet opstarten. Voor de periode daarna gold bijna hetzelfde. Het duurde tot de Monumentenwet van 1989 tot de gemeente zich zelfstandig ging bemoeien met restauratiewerkzaamheden. De doelstellingen van de vereniging op het gebied van restauratie en bewustmaking van de gemeente waren hiermee voor het grootste gedeelte behaald. De vereniging kon

nu haar aandacht richten op andere doelstellingen zoals educatie en het adviseren van de gemeente met betrekking tot de bestemmingsplannen.

Ten derde wilde ik nagaan of de dubbelfuncties van de bestuursleden hebben geleid tot een verandering in het functioneren van de vereniging OE. Totdat het eerste bestuur van de vereniging was gewisseld, was er sprake van dubbelfuncties. Door de dagelijkse functies van verschillende bestuursleden was de vereniging hecht verbonden met de gemeente Enkhuizen en de Dienst Gemeentewerken Enkhuizen. Aangenomen kan worden dat grote geschillen hierdoor uit de weg zijn gegaan. In de periode van 1945-1960 en een gedeelte van de daaropvolgende periode kan men een enigszins passieve houding zien bij het bestuur. Na de bestuurswisseling nam de kritische houding van het bestuur toe. In de daaropvolgende bestuursjaren was van dubbelfuncties geen sprake meer. Wel werd er samengewerkt met de gemeente in organen als de Monumentencommissie. De directeur van de Dienst Gemeentewerken Enkhuizen diende als adviseur voor de vereniging. De mate waarin deze dubbelfuncties het functioneren van de vereniging in een negatieve manier zouden hebben beïnvloed, is verwaarloosbaar.

De vraagstelling van het onderzoek luidde: In welke mate is er sprake van inkapseling van vereniging OE door de gemeente Enkhuizen als gevolg van veranderingen in het monumentenbeleid in Nederland in de periode van 1945-2005?

Van 1945 tot 1978 was er geen sprake van inkapseling. De mate waarop de gemeente Enkhuizen zich met de monumentenbescherming bezighield was hiervoor nog te gering. Na de jaren zeventig nam de bewustwording van de gemeente in grote mate toe. De taken van de vereniging op het gebied van monumentenbescherming werden nog niet dermate overgenomen dat er sprake was van inkapseling. Susanne Hietbrink waarschuwde voor het gevaar van inkapseling als gevolg van de invoering van de Monumentenwet van 1989. In een zekere mate zorgde de Monumentenwet voor een verschuiving van taken. De grote restauraties werden in opdracht van de gemeente gesubsidieerd, hierbij bijgestaan door de Stichting Stadsherstel. De vereniging OE hield zich bezig met de kleinere restauraties. Ondanks dat de vereniging geen bijdrage voor restauratiewerkzaamheden van het Rijk en de gemeente meer ontving, leek de vereniging het niet te betreuren dat ze geen grote restauraties kon laten uitvoeren. De vereniging besloot zich te richten op andere doelstellingen, zoals educatie en archeologisch onderzoek. Bovendien bleek de Stichting Stadsherstel, door het overnemen van de taken op het gebied van restauraties, een zeer welkome partij tussen het particuliere initiatief en de gemeente. Een tussenpartij weliswaar, omdat het bestuur uit zowel leden van de vereniging OE als de gemeente bestond. De dubbelfuncties zorgden in dit geval dus niet voor inkapseling, maar voor een nauwere samenwerking voor een gemeenschappelijk doel.

Van een zekere mate van inkapseling, waar Hietbrink voor waarschuwt, kan men wel spreken wat betreft het opstellen van het monumentenbeleid. De gemeente was nu hoofdverantwoordelijk voor de

monumentenbescherming en diende het beleid te formuleren. De bewustwording van de Rijksoverheid en de gemeente van deze verantwoordelijkheid werd door de particuliere monumentenorganisaties gestimuleerd. Het is dus niet geheel juist om te spreken van inkapseling, maar van een doelstelling die bereikt is. Bovendien wordt de vereniging OE serieus genomen in haar overleg met de gemeente over het monumentenbeleid. Men koos weliswaar niet meer voor de confrontatie, zoals in de jaren zeventig gebeurde. Maar het huidige bestuur van vereniging OE is van mening dat dergelijke acties tegenwoordig niet meer realistisch zijn.

Hietbrink en Bevers publiceerden hun inkapselingstheorieën tien tot vijftien jaar geleden, respectievelijk in 1990 en 1993. Intussen is het culturele en politiek landschap veranderd en is er naast het culturele beleid van de overheid opnieuw plaats voor particuliere initiatief. De doelstellingen zijn weliswaar verschoven, maar dat is niet louter het gevolg van inkapseling. De vereniging OE vernieuwt zich in tred met de tijd.

Eenzijds gaat de inkapselingstheorie van Hietbrink en Bevers op, want de gemeente voegde zich naar de doelstellingen van de vereniging OE en ja, er was sprake van dubbelfuncties, maar anderzijds laat de geschiedenis van de vereniging Oe zien dat de vereniging met name in de jaren zeventig en tachtig zeer kritisch was ten aanzien van het gemeentelijke monumentenbeleid en initiatieven nam. Met het realiseren van de Stichting Stadsherstel en het formuleren en uitvoeren van een volwaardig monumentenbeleid door de gemeente begin jaren negentig, leek het alsof de doelstellingen van de vereniging OE waren bereikt. Het formuleren van nieuwe doelstellingen, met name op het punt van educatie en archeologisch onderzoek, voorzag de vereniging van een nieuw elan, wat blijkt uit de stormachtige groet van het aantal leden in het afgelopen decennium.

Literatuur

Bevers A.M., *Georganiseerde Cultuur, de rol van overheid en markt in de kunstwereld*. Uitgeverij Coutinho, Bussum 1993.

Dulken H. van, *Sanering van de subsidiëring; Overheidsbemoeyenis met monumentenzorg, film en toneel vanaf de jaren zestig*. Uitgeverij Krips, Meppel 2002.

Hietbrink S, 'Bundeling van kracht en kennis. Particuliere cultuurzorg en monumentenbescherming 1940-1990'. In: Smithuijsen, C.B. (red.). *De hulpbehoevende mecenas. Particulier initiatief, overheid en cultuur, 1940-1990*. Uitgeverij Walburg pers, Zutphen 1990, p. 189-245.

Krimpen R. van., *Leden van particulier monumentenorganisaties; Profiel en binding* Amsterdam: Drukkerij Bakker, Roelandsveen 1993.

Lucassen R.J., 'De monumentenwet zoals die nu is en straks misschien wordt'. In: Kamerling J. (red.) *Burger en overheid in de monumentenzorg*. Uitgeverij De Volharding, Amsterdam 1987, p. 29-51.

Roel Pots, *Cultuur, Koningen en Democraten, overheid & cultuur in Nederland*, Uitgeverij SUN, Nijmegen 2000.

Nelissen N. en Verfürden B., *Gemeentelijke monumentenzorg op de rails?*, Uitgeverij Frisse Wind/Don Wijns, Amsterdam 1989.

Stoelhorst J., *Monumentencommissies in beweging; Onderzoek naar het functioneren van gemeentelijke monumentencommissies*, Drukkerij Bakker, Roelandsveen 2002.

Visser M.A.J., *Enkhuizen, hoeksteen van Westfriesland. Een beschrijving van de typische levensomstandigheden in een oude zuiderzeestad*, Uitgeverij Bijto, Enkhuizen 1950.

Vereniging Oud Enkhuizen, *Steevast*, Uitgeverij Bijto, Enkhuizen, editie 1979 tot en met 2005.

Primaire bronnen

Archief van de vereniging Oud Enkhuizen 1940-2005

Bijlagen

Bijlage 1 Bestuursleden 1945-1960

Jaar	Voorzitter	Vice-voorzitter	Adj.secretaris		Penningmeester	Bibliothecaris	Lid	Lid	Lid	Lid	Lid
			Secretaris	(2e secretaris)							
1945	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Groot	Wetselaar		Brouwer	Wassink			
1946	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Groot	Wetselaar		Bloemendaal	Hesselink			
1947	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Groot	Wetselaar		Bloemendaal	Hesselink	Spoelstra	Schilstra	
1948	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Groot	Wetselaar		Bloemendaal	Hesselink	Spoelstra	Schilstra	
1949	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Groot	Wetselaar		Bloemendaal	Hesselink	Spoelstra	Schilstra	
1950	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Groot	Wetselaar		Ridder	Burg (ter)	Spoelstra	Schilstra	
1951	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Groot	Wetselaar		Ridder	Burg (ter)	Spoelstra	Schilstra	
1952	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Groot	Wetselaar		Ridder	Zwaan	Spoelstra	Schilstra	
1953	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Zwaan	Wetselaar	Zwaan	Groot	Ridder	Spoelstra	Schilstra	
1954	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Zwaan	Wetselaar	Zwaan	Groot	Ridder	Spoelstra	Schilstra	
1955	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Zwaan	Zwaan	Zwaan	Groot	Ridder	Spoelstra	Schilstra	Schaper
1956	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Zwaan	Zwaan	Zwaan	Heering	Ridder	Spoelstra	Jong (de)	Schaper
1957	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Zwaan	Zwaan	Zwaan	Heering	Feltz	Spoelstra	Jong (de)	Schaper
1958	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Zwaan	Zwaan	Zwaan	Heering	Feltz	Spoelstra	Jong (de)	Schaper
1959	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Zwaan	Zwaan	Zwaan	Heering	Feltz	Spoelstra	Jong (de)	Schaper
1960	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Zwaan	Zwaan	Zwaan	Heering	Feltz	Spoelstra	Jong (de)	Bburg

Bijlage 2

Bestuursleden 1960-1975

Adj.secretaris

(2e

Jaar	Voorzitter	Vice-voorzitter	Secretaris	secretaris)	Penningmeester	Bibliothecaris	Notuliste	Lid	Lid	Lid	Lid	Lid
1960	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Zwaan	Zwaan	Zwaan		Heering	Feltz	Spoelstra	Jong (de)	Bburg
1961	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Zwaan	Zwaan	Zwaan		Heering	Feltz	Spoelstra	Jong (de)	Bburg
1962	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Zwaan	Zwaan	Zwaan		Heering	Feltz	Spoelstra	Jong (de)	Bburg
1963	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Zwaan	Zwaan	Zwaan		Heering	Feltz	Spoelstra	Jong (de)	Appel
1964	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Zwaan	Zwaan	Zwaan		Heering	Feltz	Spoelstra	Jong (de)	Appel
1965	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Zwaan	Zwaan	Zwaan		Budde	Feltz	Spoelstra	Jong (de)	Appel
1966	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Jong (de)	Zwaan	Zwaan		Budde	Feltz	Spoelstra		Appel
1967	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Jong (de)	Zwaan	Zwaan		Budde	Feltz	Spoelstra		Appel
1968	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Jong (de)	Zwaan	Zwaan		Taatgen	Feltz	Rooker		Appel
1969	Sybrandy	Ybema	Fleddérus	Jong (de)	Zwaan	Zwaan		Taatgen	Feltz	Rooker		Appel
1970	Feltz	Taatgen	Fleddérus	Jong (de)	Zwaan	Zwaan		Charbon	P.J.de Vries	Rooker		Appel
1971	Feltz	Taatgen	Rood	Jong (de)					P.J.de Vries	Rooker		
1972	Feltz	Taatgen	Rood	Jong (de)					P.J.de Vries	Rooker		
1973	Feltz	Taatgen	Rood	Jong (de)	Lub	E.C. de Vries		Haas-Agema	P.J.de Vries	Rooker		
1974	Feltz	Taatgen	Rood	Jong (de)	Lub	E.C. de Vries		Haas-Agema	P.J.de Vries	Rooker		
1975	Feltz	Taatgen	Rood	Jong (de)	Lub	E.C. de Vries	Strien-Zijp	Haas-Agema	P.J.de Vries	Rooker		

Bijlage 3

Bestuursleden 1975-1990

Adj.secretaris

Vice-

(2e

Jaar	Voorzitter	Vice-voorzitter	Secretaris	secretaris)	Penningmeester	Bibliothecaris	Archivaris	Notuliste	Lid	Lid	Lid	Lid	Lid
1975	Feltz	Taatgen	Rood	Jong (de)	Lub	E.C. de Vries		Strien-Zijp	Haas-Agema	P.J.de Vries	Rooker		
1976	Feltz	Taatgen	Rood		Lub	E.C. de Vries		Strien-Zijp	Haas-Agema	P.J.de Vries	Rooker		
1977	Feltz	Taatgen	Rood		Lub	E.C. de Vries		Strien-Zijp	Haas-Agema	P.J.de Vries	Rooker		
1978	Feltz	Taatgen	Rood		Lub	E.C. de Vries		Strien-Zijp	Haas-Agema	P.J.de Vries	Rooker	Haafs	
1979	Feltz	Taatgen	Rood		Haafs	E.C. de Vries		Strien-Zijp	Haas-Agema	P.J.de Vries	Rooker	Stavenuiter	Lub
1980	Feltz	Mater	Rood		Haafs	E.C. de Vries		Strien-Zijp	Berg (v.d.)	P.J.de Vries	Rooker	Stavenuiter	Dmond
1981		Berg (v.d.)	Rood		Haafs	E.C. de Vries		Strien-Zijp			Rooker	Stavenuiter	Dmond
1982	P.J. de Vries	Berg (v.d.)	Rood		Engels	E.C. de Vries		Strien-Zijp	Koeman	Veen (van der)	Rooker	Stavenuiter	Dmond
1983	P.J. de Vries	Berg (v.d.)	Rood		Engels	E.C. de Vries		Strien-Zijp	Koeman	Veen (van der)	Rooker	Stavenuiter	Dmond
1984	P.J. de Vries	Berg (v.d.)	Rood		Engels	E.C. de Vries		Strien-Zijp	Koeman	Veen (van der)		Stavenuiter	Dmond
1985	P.J. de Vries	Berg (v.d.)	Rood		Engels	E.C. de Vries		Strien-Zijp	Koeman	Veen (van der)	Bakker	Stavenuiter	Dmond
1986	P.J. de Vries	Berg (v.d.)	Rood		Engels	E.C. de Vries		Strien-Zijp	Koeman	Veen (van der)	Bakker	Stavenuiter	Dmond
1987	P.J. de Vries	Berg (v.d.)	Rood		Engels	E.C. de Vries		Strien-Zijp	Koeman	Veen (van der)	Bakker	Stavenuiter	Dmond
1988	P.J. de Vries	E.C. de Vries	Rood		Engels	E.C. de Vries	Loots	Valster	Koeman	Veen (van der)	Bakker	Stavenuiter	Dmond
1989	P.J. de Vries	E.C. de Vries	Rood		Engels	E.C. de Vries	Loots	Valster	Koeman	Veen (van der)	Bakker	Stavenuiter	
1990	P.J. de Vries	E.C. de Vries	Rood		Engels	E.C. de Vries	Loots	Valster	Koeman	Veen (van der)	Bakker	Stavenuiter	

Bijlage 4 Bestuursleden 1990-2005

Jaar	Voorzitter	Vice-voorzitter	Secretaris	Penningmeester	Bibliothecaris	Archivaris	Notuliste	Lid	Lid	Lid	Lid	Lid
1990	P.J. de Vries	E.C. de Vries	Rood	Engels	E.C. de Vries	Loots	Valster	Koeman	Veen (van der)	Bakker	Stavenuiter	
1991	P.J. de Vries	E.C. de Vries	Rood	Engels	E.C. de Vries	Loots	Valster	Koeman	Veen (van der)	Bakker	Stavenuiter	
1992	P.J. de Vries	E.C. de Vries	Rood	Engels	E.C. de Vries	Loots	Valster	Koeman	Veen (van der)	Bakker		
1993	P.J. de Vries	E.C. de Vries	Rood	Engels	E.C. de Vries	Loots	Valster	Koeman	Veen (van der)	Bakker		
1994	P.J. de Vries	E.C. de Vries	Rood	Engels	E.C. de Vries	Loots	Valster	Koeman	Veen (van der)	Bakker		
1995	P.J. de Vries	E.C. de Vries	Rood	Engels	E.C. de Vries	Loots	Valster	Koeman	Veen (van der)	Bakker		
1996	P.J. de Vries	E.C. de Vries	Rood	Engels	E.C. de Vries	Loots	Valster	Koeman	Veen (van der)	Bakker	Keppel	
1997	P.J. de Vries	E.C. de Vries	Rood	Engels	E.C. de Vries	Loots	Valster	Koeman	Veen (van der)	Bakker	Keppel	
1998	P.J. de Vries	E.C. de Vries	Rood	Engels	E.C. de Vries	Loots	Valster	Koeman	Veen (van der)	Bakker	Keppel	
1999	P.J. de Vries	E.C. de Vries	Rood	Engels	E.C. de Vries	Loots	Valster	Koeman	Veen (van der)		Keppel	
2000	P.J. de Vries	E.C. de Vries	Rood	Engels	E.C. de Vries	Loots	Valster	Koeman	Veen (van der)		Keppel	
2001	P.J. de Vries	E.C. de Vries	Rood	Engels	E.C. de Vries	Loots	Valster	Koeman	Veen (van der)		Keppel	
2002	P.J. de Vries	E.C. de Vries	Rood	Engels	E.C. de Vries	Loots	Valster	Koeman	Veen (van der)	Fijma	Keppel	Graaf (de)
2003	P.J. de Vries	E.C. de Vries	Rood	Engels	E.C. de Vries	Loots		Koeman		Fijma	Keppel	Graaf (de)
2004	P.J. de Vries	E.C. de Vries	Rood	Engels	Lijnzaad	Loots		Koeman		Fijma	Keppel	Graaf (de)
2005	P.J. de Vries	E.C. de Vries	Wolf	Engels	Lijnzaad	Loots		Koeman		Fijma	Keppel	

Bijlage 5
Plattegrond 1940



Bron: VVV/Brouwer/Paulus Stomp, *Kaart 1940*, 1940. In : P.J.de Vries, *De plattegronden van Enkhuizen; van ganzeveer tot cd-rom*, Enkhuizen: Bijto, 2004.

Bijlage 6
Plattegrond 1974



Bron: W. de Vries/Mayflower Studio BV/VVV, *Stadsplattegrond 1974*, 1974. In : P.J.de Vries, *De plattegronden van Enkhuizen; van ganzeveer tot cd-rom*, Enkhuizen: Bijto, 2004.



Voorgenomen route van de Noorderweg (noorden), via het Wilhelminaplantsoen naar het Zuiderzeemuseum (zuiden)

Bijlage 7
Plattegrond 1983



Bron: E. Visser, *Stadsplattegrond 1983*, 1983. In : P.J.de Vries, *De plattegronden van Enkhuizen; van ganzeveer tot cd-rom*, Enkhuizen: Bijto, 2004.

Bijlage 8
Plattegrond 1993



Bron: Wil Crijns/Kartoplan, *Stadsplattegrond 1993*, 1993. In : P.J.de Vries, *De plattegronden van Enkhuizen; van ganzeveer tot cd-rom*, Enkhuizen: Bijto, 2004.

Bijlage 9
Plattegrond 1998



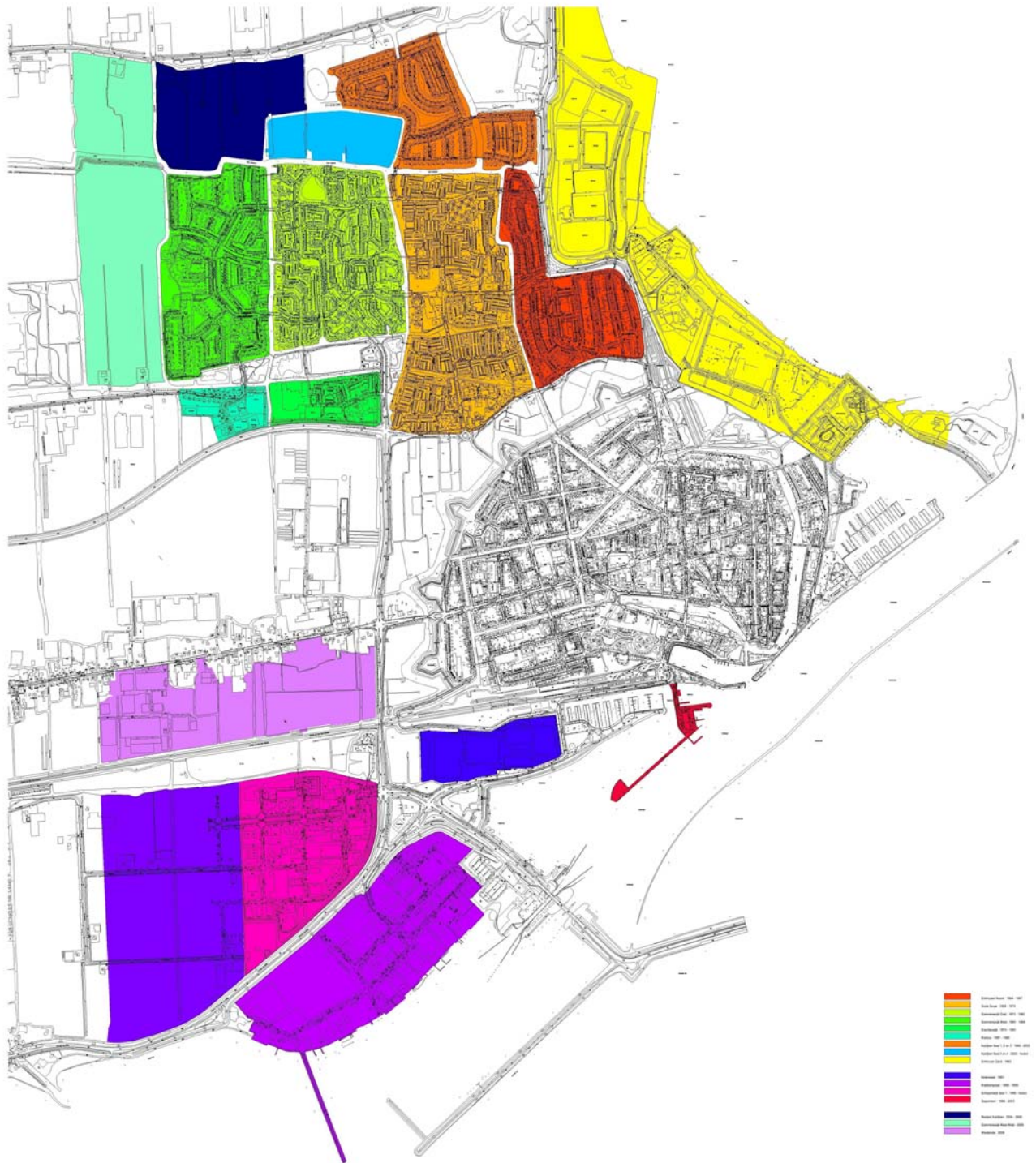
Bron: Wil Crijns/Kartoplan, *Stadsplattegrond 1998*, 1998. In : P.J.de Vries, *De plattegronden van Enkhuizen; van ganzeveer tot cd-rom*, Enkhuizen: Bijto, 2004.

Bijlage 10
Plattegrond 2003



Bron: Wegener Falkplan B.V., 2003, 2003. In : P.J.de Vries, *De plattegronden van Enkhuizen; van ganzeveer tot cd-rom*, Enkhuizen: Bijto, 2004.

Bijlage 11
Uitbreidingen 1951-2009



Bron: Gemeente Enkhuizen, *Uitbreidingen 1951 2009*, 2004. In : P.J.de Vries, *De plattegronden van Enkhuizen; van ganzeveer tot cd-rom*, Enkhuizen: Bijto, 2004.